

Nr 98.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472) m. m.; given Stockholms slott den 18 februari 1949.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härigenom jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

1) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472); samt

2) lag angående ändring i lagen den 30 juni 1948 (nr 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,

enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Herman Zetterberg.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

De ändringar som föreslås i militära rättegångslagen åsyfta främst att, därest avdelning av krigsmakten blivit innesluten av fienden eller eljest försatts i avskilt läge, krigsrätt vid avdelningen skall kunna inrättas av militärbefälet. Om sådan krigsrätt skall gälla i stort sett detsamma som om andra krigsrätter.

Förslaget angående ändring i lagen om dödsstraff innebär, att i särskilt allvarliga lägen under krig militär myndighet skall kunna inrätta ståndrätt för behandling av brott som kan förskylla sådant straff. Som villkor härför skall bl. a. gälla, att den brottslige gripits på bar gärning och att behandling av målet i vanlig ordning ej kan avvaktas utan synnerlig fara för krigslydnadens eller motståndsviljans upprätthållande eller eljest för krigsföretags framgång, militäravdelnings säkerhet eller rikets väl. Även i övrigt ansluta de föreslagna bestämmelserna om ståndrätt nära till tidigare stadganden i ämnet.

F ö r s l a g

till

L a g**om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472).**

Härigenom förordnas, *dels* att 86, 91, 96 och 98 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, *dels ock* att i samma lag skall införas en ny paragraf, betecknad 107 §, av nedan angivna lydelse.

86 §.

Om rättens — — — är stadgat.

Beslutar rätten att arresten skall bestå, skall det anses som om den arresterade vore häktad; dock skola bestämmelserna i 2 § första stycket lagen om särskild förundersökning i brottmål icke äga tillämpning. Dömes den arresterade till annan påföljd än disciplinstraff eller böter, pröve rätten enligt de i 30 § angivna grunderna, huruvida han skall i förvarsarrest avbida att domen vinner laga kraft.

91 §.

Domstols dom — — — laga kraft.

Dömes någon, då riket är i krig, av hovrätt till straffarbete, fängelse, förvaring eller internering, må hovrätten, om det finnes vara av synnerlig vikt för krigslydnadens upprätthållande, förordna att domen skall verkställas utan hinder av att den ej vunnit laga kraft. Vad sålunda stadgats om hovrätts dom skall äga motsvarande tillämpning beträffande slutligt beslut av hovrätt.

96 §.

Krigsrätt består — — — regementsofficers grad.

Inrättas krigsrätt vid avskild avdelning och finnes ej på orten lämplig person som kan tjänstgöra såsom civil nämndeman, må i stället till nämndeman förordnas någon som fullgör militärtjänstgöring, dock ej den som annorledes än i reserven är fast anställd vid krigsmakten. Kan vid sådan krigsrätt befattningen som militär nämndeman ej besättas med officer av lägst regementsofficers grad, må i stället till befattningen utses officer av kaptens grad.

Krigsrätt är — — — lagfaren domare.

98 §.

Krigsdomare förordnas av Konungen.

Där så — — — för krigsdomare.

Krigsrättsnämndemännen utses av Konungen eller den myndighet Konungen bestämmer. Krigsrättsnämndeman må endast den vara som är valbar till nämndeman vid allmän domstol. Är officer eller underofficer svarande i militärt mål, må ej såsom militär krigsrättsnämndeman tjänstgöra någon som tillhör samma regemente eller samma därmed likställda förband, såvida ej fråga är om krigsrätt vid avskild avdelning där ingen annan finnes som kan fullgöra uppdraget.

Är nämndeman — — — hans ställe.

107 §.

Varder, då riket är i krig, avdelning av krigsmakten försatt i sådan belägenhet att beslut av Konungen eller behörig myndighet ej kan inhämtas rörande fråga som avses i 95, 98 eller 102 §, må, om så erfordras för rättsvårdens upprätthållande, chefen för avdelningen meddela förordnande med giltighet till dess dylikt beslut kommit honom tillhanda.

Förordnandet skall så snart ske kan underställas Konungen eller myndigheten i fråga.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Förslag

till

Lag

angående ändring i lagen den 30 juni 1948 (nr 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

Härigenom förordnas, *dels* att 2—5 §§ lagen den 30 juni 1948 om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, *dels ock* att i lagen skola införas tio nya paragrafer, betecknade 6—15 §§, av nedan angivna lydelse.

2 §.

Dömes någon av allmän underrätt eller krigsrätt till dödsstraff, skall målet, i vad det rör honom, underställas hovrättens prövning; och skall därvid underrätten giva tillkänna vad part har att iakttaga, där han vill yttra sig i hovrätten.

När dom — — — annan anledning.

Vid huvudförhandling — — — sig personligen.

3 §.

Av hovrätt eller högsta domstolen ådömt eller fastställt dödsstraff må icke verkställas utan att Konungen meddelat tillstånd därtill. Meddelas icke sådant tillstånd, skall den dömda i stället undergå straffarbete på livstid.

4 §.

Förövas brott, som kan förskylla dödsstraff, i samband med visst krigsföretag och under så allvarliga förhållanden att behandling av målet i vanlig ordning ej kan avvaktas utan synnerlig fara för krigslydnadens eller motståndsviljans upprätthållande eller eljest för krigsföretags framgång, militära vdelnings säkerhet eller rikets väl må, om den brottslige träffats på bar gärning, högste militäre chefen på stället, därest han har lägst regementsofficers grad, tillsätta ståndrätt att pröva och avgöra saken.

5 §.

Ståndrätt består av ordförande och tio ledamöter.

Till medlem av ståndrätt må ej förordnas annan än myndig svensk medborgare, mot vilken ej förekommer jäv som gäller mot domare. Den som ej fyllt tjugufem år må utses till medlem av ståndrätt allenast om särskilda skäl föranleda därtill.

6 §.

Till ordförande i ståndrätt utses krigsdomare eller auditör, domare vid allmän domstol eller annan lämplig person inom eller utom krigsmakten som utövat domarämbete. Kan sådan ordförande icke erhållas, må i stället förordnas annan befattningshavare vid krigsmakten av lägst kaptens grad eller tjänsteklass. Därvid bör, om ej särskilda skäl föranleda till annat, för uppdraget anlitas den som är närmast att föra befäl i högste chefens ställe.

Av ledamöterna skall hälften vara civila och hälften militära, dock må i den mån till uppdraget lämpliga civila personer ej äro att tillgå i stället utses militära ledamöter. Är ordföranden ej lagfaren, bör om möjligt bland ledamöterna ingå minst en lagfaren person. Säsom civila ledamöter skola i första hand anlitas civila krigsrättsnämndemän och nämndemän vid allmän underrätt. De militära ledamöterna skola med så lika fördelning som möjligt utgöras av fast anställda och värnpliktiga samt av befäl och meniga. En av de militära ledamöterna skall, om så är möjligt, vara militär krigsrättsnämndeman.

7 §.

Den som tillsätter ståndrätt förordnar tillika åklagare vid ståndrätten samt försvarare för den misstänkte.

Till åklagare utses krigsfiskal eller annan åklagare eller, om sådan ej finnes, annan lämplig person.

Till försvarare förordnas advokat eller, om advokat icke finnes, annan lämplig person. Har den misstänkte till försvarare föreslagit viss person skall, om det är möjligt, denne förordnas, vare sig han är advokat eller icke.

8 §.

Ståndrätt skall sammanträda så snart ske kan.

Innan rättegången påbörjas skola ordföranden och ledamöterna avlägga denna ed: »Jag N. N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord att jag efter mitt bästa förstånd och samvete skall fullgöra mitt uppdrag såsom medlem av denna ståndrätt och noga betänka mitt ansvar vid omröstningen. Detta vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.»

Den som på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hyser betänklighet mot att avlägga ed må i stället avgiva försäkran på heder och samvete av samma innehåll i övrigt som sägs i andra stycket.

9 §.

Förhandling inför ståndrätt skall föras till slut utan onödigt uppskov.

Förhandlingen skall vara offentlig, såvida ej ordföranden finner att offentligheten kan antagas vara till skada för krigsföretag eller menlig för rikets eller krigsmaktens säkerhet.

Överläggning och omröstning skola försiggå enskilt.

10 §.

Den tilltalade skall lämnas tillfälle att före förhandlingens början överlägga med försvararen.

Vid förhandlingen skall den tilltalade höras personligen. I övrigt skall särskilt iakttagas att den tilltalade och hans försvarare erhålla möjlighet att anföra vad de anse nödigt för tillvaratagande av hans rätt. Ej må i syfte att framkalla bekännelse användas medvetet oriktiga uppgifter, hot, tvång, uttrötning eller andra otillbörliga åtgärder.

Om vittnesed gälle vad i allmänhet är stadgat.

11 §.

Ståndsrett må meddela dom allenast om den finner uppenbart

1. att den tilltalade förövat gärningen och förskyller dödsstraff därför, samt

2. att uppskov med dödsstraffets verkställande skulle medföra synnerlig fara för krigslydnadens eller motståndsviljans upprätthållande eller eljest för krigsföretags framgång, militäravdelnings säkerhet eller rikets väl.

I vardera frågan skall verkställas särskild omröstning, och erfordras för den tilltalades dömande att ordföranden och minst åtta av ledamöterna äro ense samt besvarat båda frågorna jakande.

I domen skola antecknas namnen å ståndsrettens ordförande och ledamöter samt angivas den gärning som den tilltalade förövat och de lagrum varå domen grundas ävensom hur omröstningen utfallit i vardera frågan med angivande av förekommande avvikande mening.

Sedan ordföranden och de ledamöter som jämte honom förenat sig om domen underskrivit denna, skall rättens avgörande offentligen avkunnas i den dömdes närvaro. Därefter skall domen, försedd med anteckning om dagen och klockslaget för dess avkunnande, genast överlämnas till högste militäre chefen på stället.

Utfaller omröstningen så, att dom icke kan meddelas, skall ordföranden förklara ståndsretten upplöst och omedelbart skriftligen underrätta nämnde chef om förhållandet.

12 §.

Ståndsretts dom må, sedan den blivit överlämnad till högste militäre chefen på stället, av honom genast befordras till verkställighet.

Finner han sig på grund av föreliggande förhållanden ej böra låta verkställa domen och har till följd därav eller av annan orsak verkställighet icke följt inom tjugufyra timmar från avkunnandet, skall domen vara förfallen.

13 §.

Har rättegång vid ståndsrett avslutats utan dom eller har ståndsretts dom på grund av underlåten verkställighet förfallit, utgör ståndsrettens prövning ej hinder för väckande av nytt åtal vid domstol som enligt vanliga regler är behörig.

14 §.

Dömes någon, som är underkastad ämbetsansvar, till dödsstraff, skall han därigenom anses avsatt. I övrigt förfaller straff som någon, vilken blivit dömd till dödsstraff, tillika förskyllt.

15 §.

Om sättet för verkställande av dödsstraff, så ock om ersättning till medlem av ståndrätt samt till åklagare, försvarare och vittnen vid sådan rätt meddelas närmare bestämmelser av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Drottningholms slott den 3 december 1948.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *tillägg till lagstiftningen angående rättegången i krig*. Föredraganden anför följande.

Vid antagandet av den nya straff- och processlagstiftning för krigsmakten som träder i kraft den 1 januari 1949 lämnades vissa frågor angående straffs ådömande och verkställande under extraordinära förhållanden i krig tills vidare öppna i avbidan på närmare utredning. För att i egenskap av sakkunniga biträda med sådan utredning tillkallades därefter dåvarande militieombudsmannen, numera justitierådet N. I. Regner, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens andra kammare, fattigvårdskonsulenten V. V. Hedlund, dåvarande majoren, numera överstelöjtnanten vid försvarsstaben H. J. Leche och byråchefen för lagärenden i justitiedepartementet S. J. M. Strömberg. Dessa sakkunniga ha den 31 juli 1948 avlämnat betänkande med förslag till lagar om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472) och lagen samma dag (nr 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig. Efter remiss ha utlåtanden över betänkandet avgivits av justitiekanslersämbetet, riksåklagarämbetet, krigshovrätten, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Kronobergs samt Göteborgs och Bohus län, överbefälhavaren, försvarsgrenscheferna, föreningen Sveriges krigsdomare och auditörer, Sveriges advokatsamfund, svenska officersförbundet, svenska underofficersförbundet, centralstyrelsen för de svenska reservofficersförbunden och svenska reservunderofficersförbundet. Tillfälle att yttra sig har dessutom beretts föreningen Sveriges krigsfiskaler, landsorganisationen och värnpliktiga officerares riksförbund, vilka emellertid ej inkommit med svar, samt försvarsväsendets underbefälsförbund, som förklarar sig sakna anledning att göra något uttalande. Jag anhåller att nu få upptaga de i betänkandet berörda frågorna till behandling.

Allmän översikt över lagstiftningsärendet.

Enligt 1914 års lag om krigsdomstolar och rättegången därstädes (RLK) utövas den militära rättsskipningen i första instans av specialdomstolar, som benämnas krigsrätter. Under fred skall krigsrätt vara sammansatt av två civila och två militära ledamöter. Vid varje regemente och därmed likställt förband av armén, kustartilleriet och flygvapnet skall finnas regementskrigsrätt samt vid envar av flottans stationer stationskrigsrätt. För avdelning av krigsmakten som ej lyder under regements- eller stationskrigsrätt äger Kungl. Maj:t inrätta särskild krigsrätt. Vid krig upplöses denna krigsrättsorganisation och ersättes av fältkrigsrätter, bestående av en civil fältkrigsdomare och två militärer. Det tillkommer i princip Kungl. Maj:t att bestämma vilka fältkrigsrätter som skola finnas och var de skola inrättas. I undantagsfall kan emellertid militär chef på egen hand besluta om inrättande av fältkrigsrätt. Därest avdelning av krigsmakten i föreskriven ordning detacherats från huvudstyrka, där fältkrigsrätt finnes, eller blivit skild från förbindelse med dylik huvudstyrka på sådant sätt att skriftliga befallningar ej kunna dagligen omedelbart inhämtas från dennas chef, äger sålunda, enligt 18 § RLK, i förra fallet chefen för huvudstyrkan och i det senare fallet den avskilda avdelningens chef bestämma, att fältkrigsrätt skall inrättas vid avdelningen i fråga. Därjämte meddelas i 19 § RLK ett allmänt stadgande, att om avdelning av krigsmakten blivit innesluten av fienden eller eljest försatts i sådan belägenhet att den krigsrätt som skolat upptaga åtal för förbrytelser vid avdelningen ej kan döma över dessa, avdelningens chef må besluta om inrättande av fältkrigsrätt vid avdelningen, såframt detta finnes nödigt för krigstuktens upprätthållande.

Rättsskipningen i andra instans ankommer enligt RLK i allmänhet på krigshovrätten, vilken är organiserad såsom en särskild avdelning vid Svea hovrätt. I krig kan emellertid vid sidan av krigshovrätten inrättas s. k. överkrigsrätt för viss eller vissa i krigföringen deltagande land- eller sjöstyrkor. Rätten att besluta härom är principiellt förbehållen Kungl. Maj:t men må i vissa fall, då avdelning befinner sig i avskilt läge, utövas av chefen för denna avdelning.

Såsom tredje instans fungerar högsta domstolen.

Vid sidan av den domstolsorganisation för vilken sålunda redogjorts räknas i RLK även med extraordinära domstolar, benämnda ståndrätter. Ståndrätt kan i vissa allvarliga lägen tillsättas av militärbefälet för att döma över brott som är belagt med dödsstraff. Sådan domstol består av en civil och tio militära ledamöter. Den skall sammanträda genast efter tillsättandet och må ej upplösas innan den fattat sitt beslut. Ståndrätt har endast att pröva, huruvida den tilltalade förskyller dödsstraff eller ej. Dömer ståndrätten till dödsstraff, får detta omedelbart verkställas. Finner ståndrätten sig däremot ej böra döma den tilltalade till döden, skall målet förvisas till fortsatt behandling vid ordinär krigsdomstol.

Den nya militära rättegångslagen, vilken som förut nämnts träder i kraft den 1 januari 1949, innebär att den militära rättsskipningen i första instans i fredstid överflyttas till de allmänna underrätterna. Varje avdelning av krigsmakten skall sortera under en viss bestämd domstol, som i princip har att upptaga alla från avdelningen härrörande mål. Såsom sådan »domstol för avdelningen» skall i regel fungera den allmänna underrätten i avdelningens ordinarie förläggningsort. Därest ett ändamålsenligt ordnande av rättsskipningen så kräver, må dock Kungl. Maj:t beträffande viss avdelning av krigsmakten förordna att annan allmän underrätt skall vara domstol för avdelningen. Under krig och därmed jämförliga förhållanden skola alltjämt kunna inrättas specialdomstolar, för vilka bibehållits benämningen krigsrätter. Enligt lagen äger sålunda Kungl. Maj:t bl. a. då riket är i krig förordna, att krigsrätt i stället för allmän underrätt skall vara domstol för avdelning av krigsmakten. Dyligt förordnande kan begränsas till att avse allenast viss eller vissa delar av krigsmakten. I den mån förordnande meddelats tillkommer det Kungl. Maj:t att bestämma vilka krigsrätter som skola finnas. För inrättande av krigsrätt kräves således i varje enskilt fall ett särskilt beslut av Kungl. Maj:t utöver det allmänna förordnandet.

Fullföljd av talan skall enligt militära rättegångslagen ske till allmän hovrätt även när målet avgjorts av krigsrätt. Från hovrätten må talan fullföljas till högsta domstolen.

Som framgår av det anförda innehåller militära rättegångslagen icke någon motsvarighet till bestämmelserna i 18 och 19 §§ RLK angående rätt för militär chef att på egen hand besluta om inrättande av krigsrätt vid avskild eller innesluten avdelning. Ej heller ha i lagen upptagits några föreskrifter om ståndrätt eller annan däremot svarande extraordinär domstol. Båda dessa frågor voro föremål för uppmärksamhet under förarbetet till lagen. I det betänkande som år 1946 avgavs av den s. k. krigsdomstolsutredningen och som legat till grund för revisionen av det militära rättegångsväsendet uttalades, att ingendera av de ifrågavarande anordningarna syntes böra bibehållas. En motsatt åsikt kom till uttryck i vissa remissyttranden. För egen del anförde jag vid reformfrågans anmälande i statsrådet den 23 januari 1948, att jag icke vore beredd att taga slutlig ståndpunkt till nu förevarande spörsmål utan att dessa enligt min mening borde bli föremål för särskild utredning.

Då jag sedermera den 9 april 1948 upptog frågan om tillkallande av särskilda sakkunniga för att verkställa sådan utredning framhöll jag, att dessa sakkunniga även borde beakta de olika problem som uppkomme, om det till följd av krigshändelserna bleve omöjligt att överklaga krigsdomstolars avgöranden. Särskilt borde övervägas, huruvida och i vilken omfattning det kunde befinnas nödvändigt av detta eller andra skäl att medgiva omedelbar verkställighet av straffbeslut. I anslutning till de sålunda givna direktiven ha de sakkunniga uppdelat sitt betänkande i tre olika avsnitt, ett om krigsrätt vid avskild avdelning, ett om verkställighet i vissa fall av

ådömda bestraffningar och slutligen ett om ståndrätt. Jag övergår nu till att närmare behandla de sakkunnigas förslag och remissinstansernas yttranden i vart och ett av dessa avseenden.

Om krigsrätt vid avskild avdelning.

Såsom redan berörts skola enligt militära rättegångslagen krigsrätter finnas allenast under krig eller därmed jämförliga förhållanden. Bestämmelserna om krigsrätt återfinnas i 15 kap., som omfattar 95—106 §§.

I 95 § stadgas i första stycket att under beredskapstillstånd och då riket är i krig skall i den utsträckning Kungl. Maj:t bestämmer krigsrätt i stället för allmän underrätt vara domstol för avdelning av krigsmakten. Har beredskapsövning anbefallts, kan vidare Kungl. Maj:t, enligt andra stycket, förordna att krigsrätt skall vara domstol för avdelning där sådan tjänstgöring fullgöres. I den mån sålunda bestämts att rättsskipningen skall utövas av krigsrätt i stället för av allmän underrätt ankommer det enligt tredje stycket på Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall förordna om inrättande av krigsrätt och om dess benämning samt att föreskriva under vilken hovrätt krigsrätten skall höra. Kungl. Maj:t eller den myndighet Kungl. Maj:t bestämmer avgör också, för vilken eller vilka avdelningar krigsrätten skall vara domstol.

Krigsrätt skall, enligt 96 §, bestå av en lagfaren krigsdomare såsom ordförande samt nämnd, vari skola sitta två civila och en militär. Den militäre krigsrättsnämndemannen skall ha lägst regementsofficers grad. Om tillsättande av krigsdomare och krigsrättsnämndemän meddelas bestämmelser i 98 §. Där föreskrives till en början i första stycket att krigsdomare förordnas av Kungl. Maj:t. Av andra stycket framgår, att Kungl. Maj:t, om så erfordras, även kan förordna vice krigsdomare att vid förhinder för krigsdomaren träda i hans ställe. Kungl. Maj:t äger också i övrigt meddela närmare bestämmelser om beviljande av ledighet och förordnande av vikarie för krigsdomare. Krigsrättsnämndemän utses, enligt tredje stycket, av Kungl. Maj:t eller den myndighet Kungl. Maj:t bestämmer. Som allmänt kompetensvillkor för krigsrättsnämndeman är föreskrivet, att han skall vara valbar till nämndeman vid allmän domstol. Dessutom stadgas, att i mål, där officer eller underofficer är svarande, ej må såsom militär krigsrättsnämndeman tjänstgöra någon som tillhör samma regemente eller samma därmed likställda förband. Är nämndeman på grund av denna bestämmelse eller av annan anledning förhindrad att tjänstgöra eller uteblir han från rättens sammanträde, ankommer det enligt fjärde stycket i paragrafen på rättens ordförande att tillkalla ersättare för honom.

Åklagare vid krigsrätt är krigsfiskal. Sådan förordnas, jämlikt 102 §, av Kungl. Maj:t eller den myndighet Kungl. Maj:t bestämmer.

Några närmare bestämmelser angående krigsrättsorganisationens uppbyggnad ha ej meddelats i lagen. Under förarbetena har emellertid framhållits att krigsrätter i första hand böra inrättas vid de operativa förbanden. Det har förutsatts att dessa krigsrätter skola vara rörliga, så att de kunna följa med vid förbandens förflyttningar.

Såsom framgått av den allmänna översiktsredogörelse jag förut lämnat ha de sakkunniga haft att undersöka, om icke militärbefälet, liksom enligt äldre rätt, borde ha befogenhet att på egen hand inrätta krigsrätt vid avdelning som blivit skild från förbindelse med den domstol varunder avdelningen i allmänhet hör. I krigsdomstolsutredningens betänkande anfördes, att behov av en sådan anordning icke syntes förefinnas med hänsyn till de tekniska hjälpmedel varav det militära förbindelseväsendet numera betjänade sig. Med anledning härav erinrade chefen för armén i yttrande över betänkandet, att det i ett modernt totalt krig ofta torde uppkomma situationer då den ordinarie rättsskipningen icke kunde fungera. Erfarenheterna från det senaste världskriget visade tydligt, att det alltjämt funnes behov av bestämmelser om rätt för chef vid detacherad eller innesluten avdelning att förordna om inrättande av krigsrätt vid avdelningen. Även värnpliktiga officerares riksförbund uttalade, att militärbefälets befogenhet att inrätta krigsrätt vid avskilda eller inneslutna avdelningar borde bibehållas.

De sakkunniga ha till en början erinrat, att därest en avdelning som lydde under allmän underrätt bleve skild från förbindelse med denna, Kungl. Maj:t med stöd av 70 § militära rättegångslagen kunde bestämma, att avdelningen i stället skulle höra under annan allmän underrätt. Om det funnes lämpligare, kunde Kungl. Maj:t också jämlikt 95 § första stycket förordna, att krigsrätt skulle vara domstol för avdelningen i fråga. I sistnämnda fall kunde Kungl. Maj:t antingen själv inrätta en särskild krigsrätt för avdelningen eller ock överlämna åt myndighet, vilken erhållit sådant bemyndigande som avsåges i paragrafens tredje stycke, att förlägga avdelningen under någon redan befintlig krigsrätt, med vilken avdelningen kunde komma i förbindelse. På motsvarande sätt kunde, om ett förband som lydde under krigsrätt bleve avskuret från förbindelse med krigsrätten, antingen myndighet som nyss sagts föreskriva att annan krigsrätt skulle vara domstol för förbandet eller ock Kungl. Maj:t inrätta en ny krigsrätt där.

På grund av det sålunda anförda ha de sakkunniga funnit, att behovet av krigsrätt i allmänhet borde kunna tillgodoses inom ramen för militära rättegångslagens bestämmelser även i de fall då kommunikationssvårigheter vore för handen. Nämnda bestämmelser vore emellertid icke tillräckliga, om den avskilda avdelningens belägenhet vore sådan, att förbindelse icke kunde uppnås vare sig med annan allmän underrätt eller krigsrätt eller med Kungl. Maj:t. Med hänsyn till användningen av radio och flyg förelåge väl enligt de sakkunnigas mening icke någon större fara för att ett förband skulle bli så fullständigt isolerat, men man syntes dock böra räkna med att detta kunde inträffa. I ett dylikt avskilt läge kunde disciplinen lätt utsättas för svåra påfrestningar. Ej minst med hänsyn härtill funne de sakkunniga angeläget att i nu åsyftade fall förbandschefen erhöle behörighet att inrätta krigsrätt vid förbandet.

Härutöver ha de sakkunniga framhållit att med sådan behörighet uppenbarligen borde följa rätt även att utse krigsdomare och vice krigsdomare

samt krigsrättsnämndemän och krigsfiskal. Förbandschefen syntes också böra få utöva den Kungl. Maj:ts eljest tillkommande befogenheten att förordna om krigsrättens benämning samt bestämma under vilken hovrätt krigsrätten skulle höra.

I enlighet med dessa uttalanden ha de sakkunniga föreslagit att i 15 kap. militära rättegångslagen skall såsom en ny paragraf med beteckningen 107 § införas ett stadgande av innehåll, att därest under krig avdelning av krigsmakten försatts i sådan belägenhet att beslut av Konungen eller behörig myndighet ej kan inhämtas rörande fråga som avses i 95, 98 eller 102 §, chefen för avdelningen om så erfordras må meddela förordnande med giltighet till dess behörigt beslut föreligger.

De sakkunniga ha också upptagit vissa spörsmål rörande sammansättningen av krigsrätt som inrättas vid avskild avdelning. Det måste enligt de sakkunnigas mening beaktas, att det vid sådan krigsrätt kunde bli svårt att upprätthålla de behörighetsvillkor som i 96 och 98 §§ militära rättegångslagen föreskrivits för krigsrättsnämndemän.

Därest den avskilda avdelningen befunne sig utom riket eller inneslutits å en ort varifrån hela eller större delen av civilbefolkningen bortflyttat, kunde det sålunda visa sig omöjligt att finna någon lämplig person som kunde tjänstgöra såsom civil nämndeman. De sakkunniga förordade därför, att under dylika förhållanden i stället skulle kunna få till nämndeman förordnas någon som fullgjorde militärtjänstgöring. De skäl som varit bestämmande för föreskriften att två av nämndemännen skulle vara civila syntes dock böra föranleda att yrkesmilitärer uteslötes.

Det kunde också inträffa att vid avdelningen ej finnes någon annan regementsofficer än avdelningens chef. Då denne ej lämpligen borde ingå såsom militär nämndeman i en av honom själv tillsatt krigsrätt, borde enligt de sakkunnigas åsikt i dylikt fall officer av kaptens grad kunna få anlitas för uppdraget. Dessutom borde möjlighet beredas att i nödfall göra avsteg från regeln att i mål mot officer eller underofficer ej finge såsom militär krigsrättsnämndeman tjänstgöra någon som tillhörde samma regemente eller samma därmed likställda förband. Denna regel kunde tydligen i allmänhet icke följas, om den avskilda avdelningen omfattade allenast ett regemente eller en ännu mindre styrka.

I överensstämmelse med vad sålunda yttrats innefattar de sakkunnigas förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen även jämkningar i 96 och 98 §§. I 96 § skall enligt förslaget införas ett nytt stycke vari föreskrives, *dels* att om krigsrätt inrättas vid avdelning å avskild ort och där ej finnes lämplig person som kan tjänstgöra såsom civil nämndeman, i stället må till nämndeman förordnas någon som fullgör militärtjänstgöring, dock ej den som är fast anställd vid krigsmakten, och *dels* att om vid sådan krigsrätt befattningen som militär krigsrättsnämndeman ej kan besättas med officer av lägst regementsofficers grad, i stället må till befattningen utses officer av kaptens grad. Vid 98 § föreslås ett tillägg av innebörd, att förbudet mot att i vissa mål såsom militär nämndeman anlita någon, som

tillhör samma regemente eller därmed likställda förband som svaranden, ej skall gälla, såvitt fråga är om krigsrätt vid avdelning å avskild ort och där ej finnes annan som kan fullgöra uppdraget.

Vid *remissbehandlingen* ha inga invändningar framställts mot själva tanken att krigsrätt i undantagsfall skall kunna inrättas av militärbefälet. I vissa yttranden har uttryckligen framhållits att, oavsett de moderna kommunikationsmedlen, en sådan möjlighet icke kunde undvaras. Även förslaget att nämnda fråga skall lösas genom införande i militära rättegångslagen av en ny paragraf, som bemyndigar chef för avskild avdelning att vid behov meddela provisoriska förordnanden enligt 95, 98 och 102 §§ samma lag, har i huvudsak lämnats utan erinran.

Skånska hovrätten har emellertid anmärkt, att föreskrift borde givas om skyldighet för den som meddelat sådant förordnande att så snart ske kan göra anmälan därom till vederbörande myndighet.

Krigshovrätten har ifrågasatt, om ej i lagen borde uttryckligen angivas att förordnande varom nu är fråga ej må meddelas av chef för mindre styrka än bataljon eller däremot svarande avdelning. Detta kunde ske t. ex. på så sätt att behörigheten förbehölles chefer av lägst regementsofficers grad. Enligt krigshovrättens mening borde emellertid övervägas om det icke vore lämpligare att anknyta till den faktiska befälsutövningen än till den militära graden. Detta ägde tillämpning också då fråga vore om att i det föreslagna nya stycket av 96 § angiva minimikraven för behörighet att tjänstgöra som militär krigsrättsnämndeman. I krig komme säkerligen ofta bataljoner att föras av kaptener och kompanier av löjtnanter. Med hänsyn därtill borde tagas under övervägande att i stället för beteckningarna regementsofficer och kapten använda exempelvis uttrycken bataljonschef och kompanichef.

Centralstyrelsen för de svenska reservofficersförbunden har i sitt yttrande erinrat, att de sakkunnigas förslag icke beredde möjlighet att inrätta krigsrätt annat än då tillgång finnes till någon lagfaren person som kunde utses till krigsdomare. I samband därmed har framhållits, att behov av krigsrätt tydligen kunde yppa sig även i sådana fall, då detta villkor ej kunde uppfyllas. Styrelsen har därför ansett, att i fråga om krigsrätt vid avskild avdelning kravet på lagfaren ordförande borde kunna eftergivas. Vidare har styrelsen förordat en jämkning i det föreslagna stadgandet i 96 §, att till tjänstgöring i stället för civil krigsrättsnämndeman ej må förordnas någon som är fast anställd vid krigsmakten. Styrelsen har erinrat att de sakkunniga med detta stadgande avsett att utesluta yrkesmilitärer. Till de fast anställda räknades emellertid även reservpersonalen, vars medlemmar enligt styrelsens uppfattning vore väl lämpade för sådan nämndemanstjänstgöring. Med hänsyn därtill borde förbudet lämpligen begränsas till att avse personer med anställning i aktiv tjänst.

Även *överbefälhavaren, chefen för marinen* och *svenska officersförbundet* ha anmärkt, att förbudet i fråga borde gälla allenast stamanställd personal. *Chefen för armén* har ansett att stadgandet bör helt utgå.

Departementschefen. Ej minst de senare årens erfarenheter ha visat, att i ett rörligt krig en truppavdelning lätt kan bli innesluten av fienden eller på annat sätt skild från förbindelse med krigsmaktens huvudstyrka. Det lär i dylikt fall endast sällan komma att inträffa, att den krigsrätt varunder avdelningen hör befinner sig på platsen. Och även om så är fallet, kan krigsrätten komma att försättas ur funktion, t. ex. genom att krigsdomaren såras eller dödas. Därest en avdelning sålunda kommer att sakna tillgång till en domstol som kan upptaga vid avdelningen förekommande brottmål, kan detta uppenbarligen medföra betydande vådor för krigslydnaden och även andra olägenheter, särskilt om förhållandet består under någon längre tid. Oftast torde visserligen dessa svårigheter kunna undanröjas genom att Kungl. Maj:t på begäran inrättar ny krigsrätt vid avdelningen. Såsom de sakkunniga framhållit måste man emellertid räkna med att stundom även förbindelserna med Kungl. Maj:t kunna vara brutna. Det lär därför vara nödvändigt att för dylika fall tillerkänna militärbefälet befogenhet att på egen hand låta inrätta krigsrätt och meddela i samband därmed erforderliga förordnanden. På motsvarande sätt bör, om krigsrätt finnes men blivit funktionsoduglig eller icke är behörig för samtliga i avdelningen ingående styrkor, vederbörande militäre chef kunna, i avvaktan på kontakt med behörig central myndighet, själv vidtaga därav påkallade åtgärder. I likhet med remissinstanserna tillstyrker jag därför de sakkunnigas förslag, att till militära rättegångslagen skall fogas en ny paragraf av förut angiven innebörd. Dess tillämplighet bör, i enlighet med vad de sakkunniga föreslagit, begränsas till tid då riket är i krig.

I den nya paragrafen torde också, såsom Skånska hovrätten förordat, böra upptagas en föreskrift att förordnande, som meddelats i nu åsyftade ordning, så snart ske kan skall underställas den myndighet å vilken beslutanderätten i allmänhet ankommer. Däremot synes det mig icke påkallat att, på sätt krigshovrätten ifrågasatt, i lagen föreskriva, att förordnande varom nu är fråga ej må meddelas av chef för mindre styrka än bataljon eller däremot svarande avdelning. Beträffande exempelvis en sådan åtgärd som att förlägga avdelningen under någon redan befintlig krigsrätt lära några vägande skäl för en begränsning av behörigheten knappast kunna anföras. Och även vad angår befogenheten att inrätta ny krigsrätt torde avdelningens storlek i och för sig vara av underordnad betydelse. En annan sak är, att de krav som böra uppställas i fråga om ledamöternas kvalifikationer torde föranleda att sistnämnda befogenhet i praktiken så gott som aldrig kommer att kunna utnyttjas, om icke avdelningen omfattar åtminstone en bataljon.

Då krigsrätt inrättas vid avskild avdelning lär det — oavsett vem som beslutar därom — ej sällan kunna möta svårigheter att iakttaga eljest gällande föreskrifter rörande krigsrätts sammansättning. Centralstyrelsen för de svenska reservofficersförbunden har ifrågasatt, om ej med hänsyn härtill kravet på lagfaren ordförande borde kunna eftergivnas. En sådan anordning är jag dock icke beredd att tillstyrka. Visserligen torde nämnda krav kunna medföra, att det icke blir möjligt att inrätta krigsrätt i alla de fall

då så kunde varit önskvärt. Överhuvudtaget gäller emellertid på förevarande område, att någon fullt tillfredsställande lösning knappast kan åstadkommas, utan att en avvägning måste ske mellan olika intressen. Från denna synpunkt har jag ansett mig böra biträda de sakkunnigas förslag, att vid bristande tillgång på civila personer, som kunna tjänstgöra som nämndemän i krigsrätten, i stället må anlitas militärer, dock med begränsning till vissa kategorier. I överensstämmelse med vad som påyrkats i flera remissyttranden torde detta medgivande böra utsträckas att omfatta även personal som är anställd i reserven. Vad angår befattningen som militär krigsrättsnämndeman torde kravet på att sådan nämndeman skall ha lägst regementsofficers grad ej lämpligen kunna upprätthållas för nu avsedda fall. Å andra sidan är det med hänsyn till den militäre nämndemannens uppgift att vara sakkunnig tydligen önskvärt att han äger så allsidig erfarenhet av tjänsten som möjligt. Då denna erfarenhet icke bör vara alltför kortvarig, kan jag icke ansluta mig till krigshovrättens förslag, att behörighet skall tillkomma envar som för befäl över kompani eller motsvarande styrka. Jag förordar i stället, i likhet med de sakkunniga, att gränsen drages vid kaptens grad. Likaså tillstyrker jag de sakkunnigas förslag om uppmjukning av förbudet att i vissa mål såsom militär nämndeman anlita någon som tillhör samma regemente eller därmed likställda förband som svarenden.

Om verkställighet i vissa fall av ådömda bestraffningar.

Såsom jag redan nämnt framhölls i direktiven för de sakkunniga, att dessa borde beakta de olika problem som uppkomme, om det till följd av krigshändelserna bleve omöjligt att överklaga krigsdomstolars avgöranden. Särskilt borde övervägas, huruvida och i vilken omfattning det kunde befinnas nödvändigt av detta eller andra skäl att medgiva omedelbar verkställighet av straffbeslut.

Om tiden för verkställighet av dom eller beslut varigenom disciplinstraff ålagts meddelas bestämmelser i 53—56 och 91 §§ militära rättegångslagen. Av dessa framgår, att arreststraff som ålagts i disciplinär ordning i allmänhet icke får verkställas förrän straffbeslutet vunnit laga kraft mot den dömden. Omedelbar verkställighet får dock äga rum, om straffbeslutet meddelats ombord på fartyg i främmande farvatten eller den dömden är tagen i förvarsarrest. Arreststraff som fastställts eller omedelbart ådömts av domstol går genast i verkställighet, om ej i domen eller beslutet annorlunda förordnats. Detsamma gäller i fråga om den nya form av disciplinstraff som benämnes disciplinbot, detta vare sig straffet ålagts av befattningshavare vid krigsmakten eller av domstol.

Beträffande verkställighet av annat straff än disciplinstraff innehåller militära rättegångslagen icke några särskilda föreskrifter. I detta hänseende skola alltså vanliga regler tillämpas.

Vad frihetsstraffen angår stadgas i lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m., att därest den som dömts till straffarbete,

fängelse, ungdomsfängelse, förvaring eller internering avgivit nöjdförklaring eller underlåtit att inom föreskriven tid fullfölja talan i målet, domen må verkställas utan hinder av fullföljd å åklagares eller målsägandes sida. Även i några andra fall må, enligt särskilda bestämmelser, dom å frihetsstraff verkställas utan hinder av att den ej vunnit laga kraft. Jämlikt 5 § lagen om ungdomsfängelse skall sålunda beslut om ungdomsfängelse gå i verksfällighet omedelbart, såframt ej domstolen annorlunda förordnat. I vissa undantagsfall skall också dom å förvaring verkställas genast. Stadgande härom har meddelats i 6 § lagen den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt. Vidare föreskrives i 17 § lagen den 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff, att i mål om förvandling av böter rätten må förordna att dess beslut skall verkställas utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

Böter få i princip ej uttagas förrän domen eller beslutet vunnit laga kraft. Ej heller kan ämbetsstraff verkställas innan domen är lagakraftvunnen.

Vad slutligen dödsstraff beträffar stadgas i lagen den 30 juni 1948 (nr 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig, att mål vari underrätt dömt till dödsstraff skall underställas hovrätten samt att dödsstraff icke må verkställas utan att tillstånd därtill meddelats av Kungl. Maj:t.

De sakkunniga ha till en början upptagit till övervägande, huruvida militärbefälet borde få befogenhet att när kommunikationssvårigheter föreläge inrätta särskild krigsöverdomstol. De ha emellertid funnit sig icke böra förorda en sådan anordning. Härom ha de sakkunniga i första hand anfört följande.

Domstol för avdelning av krigsmakten kan enligt militära rättegångslagen då riket är i krig — beroende på Kungl. Maj:ts bestämmande — vara antingen allmän underrätt eller krigsrätt. Genom kungörelse den 19 december 1947 om hovrätternas domkretsar har Kungl. Maj:t med stöd av 2 kap. 6 § rättegångsbalken bestämt de olika hovrätternas domkretsar. För var och en av de allmänna underrätterna är härigenom bestämt till vilken hovrätt talan skall fullföljas. Vad beträffar krigsrätterna gäller enligt 95 § militära rättegångslagen att Kungl. Maj:t för varje krigsrätt föreskriver under vilken hovrätt krigsrätten skall höra. Där erforderlig förbindelse med denna hovrätt icke kan upprätthållas men sådan förbindelse kan erhållas med annan hovrätt, kan Kungl. Maj:t tydligen, med ändring av sitt tidigare beslut, förordna att krigsrätten i stället skall höra under den sistnämnda hovrätten. Enligt de sakkunnigas förslag (107 § militära rättegångslagen), att där avdelning av krigsmakten försatts i sådan belägenhet att beslut av Kungl. Maj:t ej kan inhämtas rörande fråga som avses i 95 §, chefen för avdelningen om så erfordras må meddela förordnande med giltighet till dess behörigt beslut föreligger, erhåller även vederbörande chef motsvarande möjlighet att föreskriva att talan skall fullföljas till annan hovrätt än den som av Kungl. Maj:t ursprungligen bestämts. Med hänsyn härtill och med beaktande av att hovrätter numera finnas i flera delar av landet ha de sakkunniga icke ansett sig böra föreslå några bestämmelser som möjliggöra för chef för avskild avdelning att inrätta särskild överkrigsrätt.

Vidare ha de sakkunniga erinrat, att avbrott i förbindelserna mellan underrätt och hovrätt regelmässigt ej behövde föranleda dröjsmål med verkställigheten av ådömda disciplinstraff. Så kunde bli fallet endast om underrätten särskilt förordnat att straffet ej finge verkställas omedelbart, och i dylikt fall vore sannolikt ingen olägenhet för disciplinen att befara av uppskovet.

Ej heller beträffande böter ha de sakkunniga funnit hänsynen till disciplinen påkalla särskilda åtgärder för att förekomma dröjsmål med verkställigheten.

I fråga om övriga straffarter ha de sakkunniga uttalat att vådor för disciplinen uppenbarligen skulle kunna uppkomma, därest någon som t. ex. dömts till straffarbete finge vistas på fri fot under längre tid, när på grund av avbrott i förbindelserna målet ej kunde bli prövat av hovrätt. De ha emellertid samtidigt erinrat att vissa möjligheter redan funnes att förekomma dylika olägenheter. Härom ha de hänvisat till reglerna angående häktning och förvarsarrest.

Bestämmelser om häktning meddelas i 24 kap. rättegångsbalken. Av dessa framgår bl. a. att rätten i mål vari den misstänkte är häktad kan, om han dömes för brottet och häktningsskäl alltjämt föreligga, förordna att han skall i häkte avbida att domen vinner laga kraft. Likaså kan i dom mot den som är på fri fot förordnas att han skall häktas.

Om förvarsarrest stadgas i 30 § militära rättegångslagen att förman äger förordna att underlydande skall tagas i förvarsarrest, dels om den underlydande begått förseelse av svårare beskaffenhet och det för krigslydnadens upprätthållande finnes vara av synnerlig vikt att han ej lämnas på fri fot, och dels om han gjort sig skyldig till rymning och det skäligen kan befaras att han ånyo avviker. Därest målet mot den arresterade ej avgöres disciplinärt utan hänskjutes till åklagare för prövning i rättegång, är åklagaren enligt 85 § skyldig att inom viss kort tid underställa domstolen frågan, huruvida arresten skall bestå. Beslutar rätten att arresten skall bestå, skall det enligt 86 § anses som om den arresterade vore häktad.

De sakkunniga ha funnit det i någon mån tveksamt, huruvida sistnämnda föreskrift medförde befogenhet att i annat fall än då skäl till egentlig häktning vore för handen låta frihetsberövandet fortvara även i avvaktan på lagakraftägande dom. De ha därför föreslagit att till 86 § skall göras ett tillägg, varigenom domstolen uttryckligen berättigas att, om den arresterade dömes till annan påföljd än böter eller disciplinstraff, enligt de i 30 § angivna grunderna pröva, huruvida han skall i förvarsarrest avbida att domen vinner laga kraft.

Därest detta förslag genomfördes vore det enligt de sakkunnigas mening icke erforderligt att av hänsyn till risken för avbrott i förbindelserna mellan underrätt och hovrätt medgiva omedelbar verkställighet av underrätts dom i större omfattning än som redan skett. I den mån olägenheter för disciplinen befarades uppkomma till följd av att verkställigheten fördröjdes genom avbrottet, kunde dessa då alltid undvikas genom att den dömde hölles i häkte

eller förvarsarrest. Visserligen kunde det i så fall inträffa att den dömde på grund av avbrottet finge sitta häktad eller arresterad under längre tid än eljest. I allmänhet syntes dock hovrätten genom avräkning å häknings- eller arresttiden kunna tillse att han ej därigenom lede något förfång. Svårigheter uppkomme egentligen endast, därest avbrottet varade så länge att den tid varunder den dömde hölles i häkte eller förvarsarrest komme att överstiga den av underrätten bestämda strafftiden. Det syntes de sakkunniga önskvärt att i dylikt fall underrätten ägde befogenhet att på begäran av den dömde pröva frågan om hans frigivande. Emellertid kunde behov av en sådan befogenhet förefinnas även i andra än militära mål, och frågan därom syntes därför ej böra upptagas i förevarande sammanhang. Den lämpligaste platsen för en bestämmelse av nu åsyftad innebörd vore enligt de sakkunnigas uppfattning en allmän lag med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara.

Vad härefter beträffar hovrätts dom ha de sakkunniga anfört, att bedömandet av frågan om förtida verkställighet syntes böra bli något annorlunda än såvitt anginge underrätternas domar. Det vore självfallet, att de olägenheter för disciplinen som kunde följa av att en straffdom icke kunde verkställas skulle inträda oftare och med större styrka, om verkställigheten fördröjdes även genom överklagande i högsta domstolen. Härvidlag måste bl. a. beaktas att förbindelserna mellan hovrätterna och den centrala högsta instansen kunde bli fördröjda eller avbrutna. Det vore också att märka, att enligt rättegångsbalken tilltalad i regel ej ägde ovillkorlig rätt att få sin sak prövad av högsta domstolen utan att detta berodde på om högsta domstolen meddelade tillstånd därtill. Med hänsyn till vad sålunda anförts borde enligt de sakkunnigas mening hinder ej anses föreligga mot att i krigstid låta hovrätt i samband med straffdom förordna om omedelbar verkställighet av densamma även i andra fall än då sådan redan vore medgiven. Dylikt förordnande borde dock få meddelas endast om det funnes vara av synnerlig vikt för krigslydnadens upprätthållande.

I de sakkunnigas förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen har också, under 91 §, upptagits en bestämmelse av nu angiven innebörd. Stadgandet har emellertid begränsats till att avse dom å straffarbete, fängelse, förvaring eller internering. Från förtida verkställighet ha alltså uteslutits såväl dödsstraff som böter och ämbetsstraff. Beträffande sistnämnda båda straffarter ha de sakkunniga anfört, att behovet av snabb verkställighet syntes föga framträdande. Frågan om omedelbar verkställighet av dödsstraff i vissa fall beröres närmare i det avsnitt av betänkandet som handlar om ståndrätt.

Den ståndpunkt de sakkunniga intagit med avseende å nu förevarande spörsmål har vunnit allmän anslutning i r e m i s s y t t r a n d e n a.

Hovrätten för Västra Sverige har emellertid anfört, att hovrätt borde äga befogenhet att förordna om omedelbar verkställighet jämväl i sådana fall då talan mot underrätts dom å straffarbete, fängelse, förvaring eller internering funnes ej kunna upptagas till prövning, men tillräckligt material dock föreläge för bedömande av verkställighetsfrågan.

Krigshovrätten har erinrat, att hinder för straffverkställighet med därav följande olägenheter för disciplinen kunde uppkomma även av annan anledning än att domen överklagades. Även om domen vunne laga kraft, kunde det hända att den ej kunde befordras till verkställighet, enär möjlighet icke föreläge att överföra den dömde till fångvårdsanstalt. Det syntes ej heller vara lagligen möjligt att i avvaktan på tillfälle därtill kvarhålla honom i häkte eller förvarsarrest. Därest t. ex. en värnpliktig, som av krigsrätt dömts till straffarbete, förklarade sig nöjd med domen men förbindelse med fångvårdsanstalt icke kunde uppnås, måste han sålunda genast försättas på fri fot. Med hänsyn därtill kunde det förtjäna att övervägas, om icke domstolarna borde berättigas att i dylika fall förklara, att häktningen eller arresten skulle bestå till dess verkställighet i vanlig ordning kunde äga rum. En bestämmelse av sådan innebörd borde uppenbarligen förbindas med regler om avräkning från straffet av häktnings- eller arresttiden.

Departementschefen. I likhet med remissinstanserna delar jag de sakkunnigas uppfattning att risken för avbrott i förbindelserna mellan underrätt och hovrätt icke utgör ett tillräckligt skäl för att utvidga möjligheterna till omedelbar verkställighet. De svårigheter som sammanhånga med att vid dylikt avbrott prövningen av överklagade mål fördröjes böra, såsom närmare utvecklats i betänkandet, kunna bemästras genom användande av häktning eller förvarsarrest. För att förebygga tvekan beträffande möjligheten att begagna sistnämnda tvångsmedel torde det vara lämpligt att till 86 § militära rättegångslagen göres ett tillägg av det innehåll de sakkunniga föreslagit. Frågan om rätt för domstolen att försätta den dömde på fri fot, därest avbrottet varar längre än den i domen bestämda strafftiden, bör av skäl som angivits i betänkandet upptagas till prövning i annat sammanhang.

Jag tillstyrker också de sakkunnigas förslag, att hovrätt då riket är i krig skall äga förordna, att straffarbete, fängelse, förvaring eller internering må verkställas utan hinder av att hovrättens avgörande ej vunnit laga kraft. Med anledning av vad hovrätten för Västra Sverige anfört torde emellertid ett tillägg böra göras till de föreslagna bestämmelserna i detta ämne.

Det spörsmål som krigshovrätten berört har — liksom nyssnämnda fråga om frigivande av häktad i vissa fall — betydelse även för andra än militära mål och torde följaktligen böra lösas i ett större sammanhang.

Om ståndrätt.

Av det förut anförda har framgått, att de sakkunniga funnit risken för avbrott i förbindelserna icke i och för sig utgöra tillräcklig anledning att medgiva avsteg från de regler som meddelats angående verkställighet av dödsstraff. En särskild fråga är, huruvida avvikelser från dessa regler i vissa lägen kan vara påkallad av andra skäl. Jag syftar härvid på sådana fall, då menliga verkningar kunna befaras även av ett kortvarigt uppskov med den brottsliga bestraffande.

I dylika fall har man hittills haft möjlighet att tillgripa ståndrättsförfarande. Ståndrätt må sålunda enligt 83 § RLK inrättas av högste befälhavaren på stället, om brott som är belagt med dödsstraff förövats vid trupp som är i fält eller å fartyg som för krigsföretag är statt på sjötåg eller i belägrad fästning, och våda för krigslydnaden eller för krigsmaktens, fartygets eller fästningens säkerhet är att befara, såvida ej den brottslige utan uppskov befordras till straff. En ytterligare förutsättning är emellertid att den brottslige gripits på bar gärning. Dessutom kräves att befälhavaren har oinskränkt disciplinär bestraffningsrätt över underlydande (jfr 191—193 §§ strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914) eller är kommandant i fästningen. Angående ståndrätts sammansättning stadgas i samma paragraf, att ordförande skall vara högste befälhavarens näste man i befålet, eller, där ståndrätten skall hållas i fästning, den som näst kommandanten är berättigad till befäl inom fästningen. Till ledamöter förordnas två officerare av minst kaptens grad, två löjtnanter »eller underlöjtnanter», två underofficerare och tre av manskapet ävensom en fältkrigsdomare. Om ståndrätt sättes å fartyg, må vid bristande tillgång på officerare av kaptens eller högre grad i stället förordnas löjtnanter. I övrigt skall beaktas att ingen må vara ledamot i ståndrätt som ej fyllt 25 år. Då ståndrätt förordnats skall den genast sammanträda inför samlad trupp. Sedan förordnandet blivit uppläst, skola ordföranden och ledamöterna avlägga domared, detta även om de förut gått sådan ed. Därefter skall ståndrätten utan vidlyftig omgång söka tillvägabrinda de till sakens utredande nödiga upplysningar, varvid noga skall iakttagas vad såväl den tilltalades som det allmännas rätt kräver. Den tilltalade äger såsom biträde i rättegången anlita på platsen varande person av de egenskaper som enligt allmän lag fordras hos den, vilken för andra må tala och svara inför rätta. Om den tilltalade ej själv vill utse rättegångsbiträde åligger det rättens ordförande att före rannsakingens början därtill förordna lämplig person. Ståndrätt må ej upplösas innan den fattat sitt beslut och utslag blivit avkunnat. Dess prövning skall begränsas till frågan, huruvida den tilltalade må dömas till döden eller ej. Finner sig ståndrätten ej böra döma till dödsstraff skall den hänvisa målet till fortsatt behandling vid vanlig krigsdomstol, som sedan företager saken i hela dess vidd utan att vara bunden av ståndrättens ställningstagande. Omröstning till dom vid ståndrätt sker offentligen inför den samlade truppen. Rättens ledamöter äga dock dessförinnan träda avsides för enskild överläggning. Före omröstningen skall fältkrigsdomaren göra en kort och tydlig framställning av vad vid rannsakingen förekommit. Därefter skall först han och sedan var och en av de övriga domarna i laga ordning säga sin mening. Vad envar sålunda yttrat skall antecknas i protokollet även om skiljaktighet ej yppats. För den tilltalades dömande till dödsstraff erfordras, att minst nio av domarna äro ense därom. Så snart omröstning skett skall fältkrigsdomaren omedelbart uppsätta utslag. Detta skall undertecknas av rättens ordförande och ledamöter samt därefter i den tilltalades närvaro av ordföranden offentligen avkunnas inför truppen. Det åligger sedan ordföranden att genast till högste

befälhavaren överlämna protokollet och utslaget, försett med anteckning om dagen och timmen för dess avkunnande. Lyder utslaget på dödsstraff, äger befälhavaren genast befordra det till verkställighet. Finner han sig på grund av föreliggande förhållanden ej böra låta verkställa utslaget, eller har verkställighet ej följt inom 24 timmar efter det utslaget avkunnades, skall han genast insända handlingarna i målet till vederbörande krigsöverdomstol, som skall förfara med målet som om ståndrättens utslag vore underställt krigsöverdomstolens prövning.

Även i utlandet har man i allmänhet vidtagit speciella anordningar för att möjliggöra omedelbar verkställighet av dödsstraff i särskilt allvarliga lägen. Både finsk och norsk krigslagstiftning innehålla sålunda föreskrifter om ståndrätt, som i stort sett överensstämmer med nyssnämnda svenska bestämmelser. I Norge gäller dessutom, att i vissa fall vanlig krigsrätt, under förutsättning av enhällighet, äger föreskriva att meddelad dödsdom genast skall gå i fullbord. Så får ske när dödsstraff ådömts för i krigstid begånget brott, som förövats under sådana omständigheter att farliga följder för rikets, militäravdelnings eller krigsföretags säkerhet äro att befara om den skyldige icke utan uppskov bestraffas. På samma sätt kan i Schweiz, om landets väl så anses kräva, krigsdomstol under krigstid förordna om omedelbar verkställighet av ådömt dödsstraff. I England får dödsdom som meddelats under fältförhållanden verkställas så snart den fastställts av behörig militär myndighet, och i Förenta staterna, där krigsrätts dom å dödsstraff i allmänhet skall underställas presidenten, erfordras vid krig ej sådan underställning därest dödsstraffet ådömts för mord, våldtäkt, myteri, desertering eller spioneri. I dylikt fall är det tillräckligt att domen fastställs av »the commanding general of the army in the field» eller »the commanding general of the territorial department or division».

Vid militära rättegångslagens antagande lämnades såsom jag redan nämnt tills vidare öppet, huruvida det alltjämt borde beredas utväg att genom ståndrättsförfarande eller annan särskild anordning snabbt åstadkomma en verkställbar dom mot den, som genom grovt brott under allvarliga förhållanden gjort sig förfallen till dödsstraff.

I krigsdomstolsutredningens betänkande hade uttalats att några bestämmelser om en mot ståndrätten svarande extraordinär krigsdomstol ej syntes böra upptagas i den nya lagstiftningen. Såsom skäl härför hade utredningen — efter en redogörelse för de väsentliga bestämmelserna om ståndrätt — anfört följande.

Av den lämnade redogörelsen torde framgå, att en anordning med dylika domstolar icke väl överensstämmer med de krav som uppställas på nutida rättsskipning. En extra ordinär krigsdomstol motsvarande ståndrätt torde icke bättre än de föreslagna krigsrätterna tillgodose det särskilda behov av snabbhet i rättsskipningen som kan föreligga i de situationer, då enligt den nuvarande ordningen ståndrätt må inrättas. Sålunda är att märka att den nuvarande ståndrätten icke kan träda i funktion förrän fältkrigsdomare tillkallats för att inträda såsom civil ledamot. Icke heller från annan synpunkt torde hänsynen till krigslydnaden eller säkerheten inom krigsmakten

eller vederbörande avdelning därav kräva ett bibehållande av ståndrättsförfarandet.

Mot vad krigsdomstolsutredningen sålunda anfört erinrade chefen för armén i avgivet remissyttrande över utredningens betänkande att enligt hans mening ståndrättsförfarandet i en eller annan form borde bibehållas. Även i lägen då förhållandena gjorde det omöjligt att anlita krigsrätt borde det nämligen finnas en laglig möjlighet att beivra brott mot krigslydnaden, så att ej vederbörande chef nödgades att för disciplinens upprätthållande tillgripa åtgärder vid sidan av lagen.

Jag vill också nämna att under förarbetet till lagen om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig åtskilliga myndigheter och sammanslutningar hemställde, att möjlighet skulle beredas militär chef att i Kungl. Maj:ts ställe meddela tillstånd till verkställighet av dödsstraff. Till grund för dessa yrkanden låg närmast den tanken att det i kritiska situationer kunde finnas behov av omedelbar exekution.

I n u i f r å g a v a r a n d e s a k k u n n i g b e t ä n k a n d e anföres, att det knappast syntes kunna förnekas att under krig kunde uppkomma situationer där det framstode såsom ett oavvisligt krav att dödsstraff kunde gå i verkställighet med den största skyndsamhet. Det kunde exempelvis vara fråga om någon som genom spioneri för fienden eller sabotagedåd förorsakat att truppavdelning nedgjorts eller utsatt krigsmakten eller landet för allvarlig fara i ett särskilt beträngt läge. Önskemålet att i sådant fall kunna verkställa dödsstraff utan uppskov motiverades främst av behovet av snabba åtgärder i avskräckningssyfte och grundade sig på samhällets nödvärnsrätt i farofyllt läge. Enligt de sakkunnigas mening föreläge i dylikt fall risk att — om ej lagliga former för utövandet av nödvärnsrätten tillskapades — militärbefälet under förhållandenas tryck toge saken i egen hand. Möjligheten att använda de vanliga rättsinstanserna kunde också vara utesluten och svårigheter föreligga att under mer än helt kort tid på ett betryggande sätt omhändertaga dessa för riket farliga brottslingar. Det finge dessutom beaktas, att behovet av särskilda garantier mot förhastande i fråga om tillämpningen av dödsstraff måste framstå såsom mindre än eljest, när förhållandena vore sådana att många oförvitliga människor löpte överhängande fara för sitt liv.

Av sålunda angivna skäl ha de sakkunniga funnit motiverat att åtgärder vidtoges för att under särskilt svåra förhållanden medgiva skyndsam handläggning och verkställighet. De ha samtidigt framhållit, att frågan härom ej vore begränsad till fall, då brott som kunde förskylla dödsstraff förövats av krigsman. Liksom för närvarande även civila kunde ställas inför ståndrätt, borde de nya bestämmelserna avse både militära och civila brottmål.

Vid överbägande av de olika metoder som kunna anlitas för att tillgodose behovet av skyndsamhet ha de sakkunniga funnit sig böra avstyrka, att frågan löstes genom att de vanliga domstolarna erhöle befogenhet att förordna om omedelbar verkställighet av dödsstraff. Vad krigsrätterna angår kunde enligt de sakkunnigas mening mot denna utväg främst invändas, att

ifrågavarande allvarliga prövning ej borde uppdragas åt en domstol med endast fyra ledamöter. Därtill komme att det syntes erforderligt att i nödfall kunna eftergiva kravet på att lagfaren domare skall ha säte i rätten. Beträffande de allmänna underrätterna ha de sakkunniga erinrat, att behov av genast verkställbar dödsdom kunde föreligga särskilt under sådana förhållanden som medfört att dessa domstolar upphört att fungera.

De sakkunniga ha därför stannat vid att föreslå att domsrätten i mål, vari det är fråga om att med omedelbar verkan döma till dödsstraff, fortfarande skall uppdragas åt en särskild domstol, för vilken skall bibehållas benämningen ståndrätt och som, i likhet med den gamla ståndrätten, icke skall äga ådöma annat straff.

Med avseende å placeringen av de nya reglerna om ståndrätt ha de sakkunniga framhållit att dessa ej borde införas i militära rättegångslagen, som avsåge endast militära mål. Det syntes lämpligast att bestämmelserna upptoges i lagen om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig. Denna lag vore tillämplig å både krigsmän och civila och innehölle redan vissa processuella föreskrifter.

I lagen om dödsstraff stadgas för närvarande i 1 § att den som då riket är i krig gör sig skyldig till uppror eller försök därtill eller begår brott varom förmåles i 8, 26 eller 27 kap. strafflagen, må, därest straffarbete på livstid kan följa å brottet, dömas till dödsstraff. Detsamma skall gälla där riket kommit i krig och någon genom gärning som nyss nämnts väsentligen bidragit till framkallande av kriget eller genom sådan gärning, begången då uppenbar fara för kriget hotade, åstadkommit väsentligt men för rikets försvar eller väsentligen underlättat fiendens krigföring. Under 2 § meddelas vissa processuella bestämmelser, bl. a. om underställning. Enligt första stycket skall sålunda, där någon av underrätt dömes till dödsstraff, målet i vad det rör honom underställas hovrättens prövning. Därvid skall underrätten giva tillkänna vad part har att iakttaga om han vill yttra sig i hovrätten. Jämlikt 3 § må dödsstraff icke verkställas utan att Kungl. Maj:t meddelat tillstånd därtill. Om sådant tillstånd icke meddelas, skall den dömda i stället undergå straffarbete på livstid. I 4 § föreskrives att om någon som är underkastad ämbetsansvar dömes till dödsstraff, han därigenom skall anses avsatt; i övrigt förfaller straff som någon vilken blivit dömd till dödsstraff tillika förskyllt. Slutligen stadgas i 5 § att det tillkommer Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser rörande verkställighet av dödsstraff.

De sakkunnigas förslag innebär att närmast efter nuvarande 3 § skola införas sex nya paragrafer om ståndrätt, betecknade 4—9 §§. Vidare föreslås dels ett par formella jämkningar i 2 och 3 §§ och dels omnumrering av nuvarande 4 och 5 §§, vilka enligt förslaget skola betecknas såsom 10 och 11 §§.

Av de föreslagna nya paragraferna angiver 4 § de förutsättningar under vilka ståndrätt må inrättas. I sådant avseende ha de sakkunniga till en början anfört att ståndrättsförfarande uppenbarligen ej borde få tillgripas annat än då riket vore i krig. Något särskilt stadgande härom erfordrades emellertid icke, ty hela lagen vore, enligt 1 §, tillämplig endast i krigstid. Härut-

över ha de sakkunniga — under hänvisning till sina förut återgivna yttranden — uttalat att det ej borde komma i fråga att medgiva tillsättande av ståndrätt i alla de fall då dödsstraff kunde ådömas. Utöver de synnerligen allvarliga förhållanden som kunde motivera att dödsstraff tillgrepes borde, för att man med frångående av den vanliga instansordningen skulle överlåta åt ståndrätt att slutgiltigt döma i målet, fordras att speciella omständigheter föreläge som nödvändiggjorde målets handläggning i extraordinär ordning. Dessa särskilda omständigheter ha i sakkunnigförslaget angivits sålunda, att brott som kan förskylla dödsstraff förövats i samband med krigföringen och under så allvarliga förhållanden att det för upprätthållande av krigslydnaden eller motståndsviljan eller eljest för rikets väl är nödigt att straffet skyndsamt verkställs. I övrigt innebär förslaget att ståndrätt må tillsättas av högste militäre chefen på stället, dock endast under förutsättning att han har lägst regementsofficers grad. Som skäl för sistnämnda begränsning ha de sakkunniga anfört, att ståndrätt ej borde få förordnas vid hur liten avdelning som helst.

I 5 § meddelas bestämmelser om ståndrättens sammansättning. Härom föreslås till en början, att ståndrätt skall bestå av ordförande och åtta ledamöter. Till ordförande skall om möjligt utses krigsdomare eller annan domare. I motiven ha de sakkunniga uttalat att därest krigsdomare funnes vid förbandet, denne naturligen i första hand borde anlitas. Om varken krigsdomare eller annan domare finnes att tillgå, må enligt förslaget till ordförande utses annan lagfaren person eller militär befattningshavare av lägst kaptens grad eller tjänsteklass. I dylikt fall skall alltså icke gälla att lagfaren person obetingat äger företräde framför militär befattningshavare, utan en militär skall kunna förordnas även om också en jurist står till buds. Som skäl för denna ståndpunkt ha de sakkunniga anfört att om vid truppen blott funnes en ganska nyexaminerad ung juris kandidat, det kunde vara att föredraga att såsom ordförande i ståndrätten anlidades en äldre och mera erfaren officer. I detta sammanhang ha de sakkunniga också erinrat om föreskriften i 4 kap. 1 § rättegångsbalken att lagfaren domare skall ha fyllt 25 år. Vidkommande frågan, vilken lägsta grad en militär befattningshavare borde ha för att få tjänstgöra som ordförande i ståndrätt, ha de sakkunniga yttrat att ståndrätt borde kunna få inrättas vid förband av lägst bataljons eller motsvarande styrka. Då det vid sådant förband ofta ej funnes annan regementsofficer än förbandschefen och denne ej borde kunna förordna sig själv till ordförande i ståndrätten, hade de sakkunniga ansett behörigheten böra omfatta även befattningshavare av lägst kaptens grad eller tjänsteklass.

Rörande övriga ledamöter än ordföranden föreslås som huvudregel, att fyra av dem skola vara civila och de fyra återstående militärer. I den mån för uppdraget lämpliga civila personer ej äro att tillgå skall dock enligt förslaget antalet militära ledamöter i stället kunna ökas i motsvarande omfattning. Såsom civila ledamöter skola i första hand anlitas civila krigsrättsnämndemän och nämndemän vid allmän underrätt. De militära ledamöterna skola

med så lika fördelning som möjligt utgöras av fast anställda och värnpliktiga samt av befäl och meniga. En av de militära ledamöterna skall, om så är möjligt, vara militär krigsrättsnämndeman.

Till motivering av dessa stadganden ha de sakkunniga bl. a. anført, att det icke syntes lämpligt att, såsom skett i RLK, i detalj angiva vilken grad och ställning varje särskild militär ledamot skulle inneha. Med den mindre stela regel som i detta avseende upptagits i förslaget bleve det lättare att i det enskilda fallet utse dem som vore lämpligast. På grund av vad denna regel innehöller om de militära ledamöternas fördelning på olika grupper vore det också överflödigt att här upptaga någon motsvarighet till den vid 96 § militära rättegångslagen föreslagna bestämmelsen, att militärperson som skulle uppehålla befattning såsom civil krigsrättsnämndeman ej finge vara fast anställd vid krigsmakten.

I 6 § av de sakkunnigas förslag föreskrives bl. a., att den som tillsätter ståndrätt tillika skall förordna åklagare vid ståndrätten samt offentlig försvarare för den misstänkte.

Till åklagare skall enligt förslaget utses krigsfiskal eller annan åklagare eller, om sådan ej finnes, annan lämplig person. De sakkunniga ha uttalat att i sistnämnda fall främst borde ifrågakomma civil eller militär person med juridisk utbildning eller högre polisutbildning.

I fråga om försvarare gäller enligt rättegångsbalken att det i första hand ankommer på den misstänkte att själv anskaffa sådan. Har den misstänkte ej utsett försvarare och finnes hans rätt ej kunna tillvaratagas utan biträde, skall emellertid rätten förordna offentlig försvarare för honom. Är den misstänkte anhållen eller häktad skall även eljest, om han begär det, offentlig försvarare förordnas. Vid förordnande av offentlig försvarare är rätten domför med en lagfaren domare. Ersättning till sådan försvarare utgår av allmänna medel.

De sakkunnigas förslag avviker alltså på denna punkt i två olika hänseenden från rättegångsbalkens bestämmelser. Dels skall den misstänkte alltid erhålla försvarare på det allmännas bekostnad, och dels skall denne förordnas icke av domstolen utan av den militäre befattningshavare som tillsätter ståndrätten. Som grund för sistnämnda regel ha de sakkunniga anført, att försvarare borde utses innan förhandlingarna vid ståndrätten påbörjades, så att den misstänkte finge tillfälle att i förväg överlägga med försvararen. Detta önskemål kunde icke tillgodoses, därest förordnandet skulle meddelas av ståndrätten, ty denna komme ej att hålla några förberedande sammanträden. Ej heller kunde uppgiften lämpligen anförtras åt ståndrättens ordförande. Denne funnes måhända icke på platsen före den tidpunkt då målet skulle företagas.

Som kompetensvillkor för offentlig försvarare föreskrives i rättegångsbalken att han skall vara advokat. I mål som tillhör krigsrätts behandling må emellertid enligt 103 § militära rättegångslagen även annan lämplig person förordnas, därest advokat ej finnes att tillgå. De sakkunniga ha föreslagit att samma lättnad skall medgivas för ståndrättsmåls del. Dess-

utom har i sakkunnigförslaget upptagits ett stadgande, att om den miss-
tänkte till försvarare föreslagit viss person, denne såvitt möjligt skall för-
ordnas, vare sig han är advokat eller icke.

Enligt 7 § av de sakkunnigas förslag skall förhandling inför ståndrätt
påbörjas så snart ske kan och utan onödigt uppskov fortgå så att dom i
målet skyndsamt kan meddelas. De sakkunniga ha anfört att det i övrigt
icke syntes erforderligt eller lämpligt att upplaga några bestämmelser om
förfarandet vid ståndrätt. Det låge enligt deras mening i sakens natur att
vad som är föreskrivet om rättegång i allmänhet borde gälla även för stånd-
rätt. Framför allt borde självfallet iakttagas sådana fundamentala bestäm-
melser i rättegångsbalken som avsåge tillvaratagande av den tilltalades in-
tressen. Däremot kunde avsteg bli nödvändiga från de mer eller mindre
detaljerade föreskrifter som reglerade domstolsförfarandet och förberedelsen
därtill. De sakkunniga ville sålunda bl. a. framhålla att någon regelrätt för-
undersökning ej alltid syntes kunna företagas. Ej heller syntes för väckande
av åtal vid ståndrätt behöva utfärdas skriftlig stämning.

Under 8 § föreskrives till en början att ståndrätt må meddela dom allenast
om den finner, dels att den tilltalade uppenbarligen förövat gärningen och
därför förskyller dödsstraff, dels ock att det av anledning som angivits i 4 §
är nödigt att dödsstraffet skyndsamt verkställs. I vardera av dessa båda
frågor skall verkställas särskild omröstning, och som villkor för den tilltala-
des dömande har uppställts, att ordföranden och minst sju av ledamöterna
äro ense samt besvarat båda frågorna jakande. Skulle den sålunda före-
skrivna majoriteten ej uppnås, kan alltså någon dom över huvud icke med-
delas, och den vid ståndrätten företagna prövningen utgör ej hinder för att
frågan om ansvar å den tilltalade sedermera i hela dess vidd upptages av
domstol som enligt vanliga regler är behörig. Någon uttrycklig bestämmelse
härom ha de sakkunniga icke ansett erforderlig. För det fall åter, att om-
röstningen utfallit till den tilltalades nackdel, stadgas i förslaget att skriftlig
dom skall uppsättas. I denna skola antecknas namnen på ståndrättens ord-
förande och ledamöter. Vidare skall domen innehålla uppgift om den brotts-
liga gärningen, de lagrum varå domen grundas samt resultatet av omröst-
ningen beträffande varje fråga med angivande av förekommande avvikande
mening. Domen skall underskrivas av ordföranden och de ledamöter som
jämte honom bestämt utgången. Därefter skall den offentligen avkunnas
för den dömde. Tiden härför skall antecknas på domen.

Slutligen stadgas i 9 § i förslaget att sedan ståndrätts dom överlämnats till
högste militäre chefen på stället, denne genast äger befordra den till verk-
ställighet. Bestämmelsen innefattar allenast ett bemyndigande. Skulle ve-
derbörande av någon anledning ej finna skäl att verkställa domen, skall han
alltså äga underlåta detta. Om verkställighet ej följt inom tjugufyra timmar
från det domen meddelades, skall enligt förslaget domen vara förfallen. Det
rättsliga läget blir då detsamma som när rättegången vid ståndrätten ej lett
fram till någon dom.

Vid r e m i s s b e h a n d l i n g e n har särskild uppmärksamhet ägnats
åt frågan, huruvida ståndrättsinstitutet överhuvud borde bibehållas.

Förslaget härom har tillstyrkts eller lämnats utan erinran i så gott som samtliga avgivna yttranden.

Endast styrelsen för *Sveriges advokatsamfund* har — dock utan att formligen avstyrka förslaget — funnit det kunna starkt ifrågasättas, om ståndrätter verkligen alltjämt borde få förekomma. Till utveckling av sin ståndpunkt har styrelsen anfört bl. a. följande.

Extraordinära domstolar vore enligt styrelsens mening i och för sig av ondo. Därtill komme att reglerna om ståndrätts sammansättning och om förfarandet i övrigt icke utgjorde någon garanti för att den tilltalades behov av rättsskydd bleve tillgodosett. De föreslagna bestämmelserna innebure sålunda, att en rättegång som gällde en människas liv kunde komma att handläggas av en domstol med en kapten som ordförande och åtta militära ledamöter, samtliga nio utsedda av en major. Styrelsen funne icke de i betänkandet angivna skälen för bibehållande av ståndrättsförfarandet fullt övertygande. Svårigheterna att utan dröjsmål anlita de vanliga rättsinstanserna och att i avvaktan på tillfälle därtill omhändertaga den misstänkte på ett betryggande sätt syntes knappast utgöra tillräcklig anledning att tillgripa ett summariskt förfarande, då fråga vore om en så allvarlig påföljd som att beröva en människa livet. Större tyngd hade måhända argumentet att man genom bibehållandet av ståndrätterna skulle kunna förekomma åtgärder vid sidan av lagen. Enligt styrelsens mening hade man emellertid anledning antaga, att även om ståndrätter icke funnes, den hos svenska folket djupt rotade respekten för lagbunden ordning komme att föranleda att jämväl mycket allvarliga brott i utsatta lägen bleve överlämnade till domstolsbehandling. Och å andra sidan vore det knappast att förvänta, att möjligheten att anlita ståndrättsförfarande skulle utesluta att övergrepp beginges under inflytande av krigspsykosen. Slutligen ville styrelsen framhålla, att blotta förekomsten av en lagstiftning om ståndrätt kunde medföra att i ett upprört läge även andra extraordinära domstolar inrättades — kanske av tillfälliga makthavare — och finge sin motivering genom jämförelser med ståndrätterna.

Krigshovrätten har däremot uttalat, att de skäl de sakkunniga anfört till stöd för ståndrättsinstitutets bibehållande enligt krigshovrättens mening vore övertygande. Om man ville se realistiskt på saken, måste det framför allt fasthållas, att stora risker föreläge för att man vid de militära förbanden under pressande förhållanden i krigstid tillgrepe åtgärder vid sidan av lagen för att upprätthålla disciplinen eller reagera mot begångna förbrytelser. Krigshovrätten funne det vara ett angeläget samhällsintresse att i största möjliga mån förminska dessa risker och sörja för att beivrandet av brott även under svåra omständigheter i krig kunde äga rum i lagliga former. Därvidlag måste det vara av mindre vikt att — såsom krigsdomstolsutredningen anfört — anordningen med ståndrätter icke väl överensstämde med de krav som uppställdes på nutida rättsskipning. Man stode här faktiskt inför valet mellan antingen lagliga former av, låt vara, viss bristfällighet eller ock avsaknad av all laglighet.

Skånska hovrätten har anfört att, oaktat de betänkligheter som med hänsyn till kravet på rättssäkerhet måste föreligga mot en rättsskipning genom ståndrätt, en sådan domstol likväl enligt hovrättens mening vore erforderlig. Särskilt måste hänsyn tagas till faran för att militärbefälet vid sidan av

lagen toge saken i egna händer, därest icke ett lagligen reglerat förfarande stode till buds i mycket allvarliga lägen.

Hovrätten för Västra Sverige har i denna del yttrat följande.

Såsom de sakkunniga framhållit, kunna under krig situationer uppkomma, i vilka det framstår såsom ett oavvisligt krav att dödsstraff kan gå i verkställighet med den största skyndsamhet. Hovrätten anser därför, lika med de sakkunniga, det motiverat att åtgärder vidtagas för att under särskilt svåra förhållanden medgiva skyndsam handläggning och verkställighet. Av skäl, som de sakkunniga anfört, böra de vanliga domstolarna icke erhålla befogenhet att förordna om omedelbar verkställighet av dödsstraff. Behov synes således föreligga av att för de fall som här avses inrätta en särskild domstol (ståndrätt), vilken icke skall äga ådöma annat straff än dödsstraff.

Beträffande förutsättningarna för inrättande av ståndrätt har *hovrätten för Västra Sverige* anfört, att dessa syntes vara väl obestämt angivna i de sakkunnigas förslag. Enligt hovrättens mening borde tydligt utsägas, att faran för krigslydnaden, motståndsviljan eller rikets väl i övrigt skulle vara omedelbart överhängande och av synnerlig storleksordning. *Justitiekanslersämbetet* har ifrågasatt, om icke kravet, att skyndsamt verkställande av domen skall vara »nödigt» av hänsyn till nyss berörda intressen, borde skärpas, exempelvis genom användande av uttrycket »oundgängligen nödigt». *Svenska officersförbundet* har ansett mindre lämpligt att behörigheten att tillsätta ståndrätt förbehållits chefer av lägst regementsofficers grad. Visserligen syntes det nödvändigt att kräva en viss minimistyrka hos avdelningen, men det vore icke tillfredsställande att därvid anknyta till chefens tjänstegrad. Även om avdelningen vore av sådan storlek att chefsskapet i fredstid skulle utövas av regementsofficer, kunde det nämligen i krig ej sällan inträffa att befälet fördes av en äldre kompaniofficer. Detta kunde bli nödvändigt både på grund av personalbrist och därför att den ordinarie chefen till följd av stridshandlingar bleve ur stånd att fungera. Förbundet ville därför ifrågasätta, om ej behörighet borde tillkomma även den som vore satt i regementsofficers ställe. *Krigshovrätten* har av samma skäl funnit det böra övervägas att utbyta beteckningen regementsofficer mot uttrycket »chef för bataljon eller motsvarande avdelning».

Vad angår ståndrätts sammansättning har *hovrätten för Västra Sverige* förklarat sig icke kunna tillstyrka att ståndrätt finge fungera utan att däri — såsom ordförande eller ledamot — inginge åtminstone en person som utövat domarämbete eller innehaft förordnande som auditor eller vice auditor. Dessutom har hovrätten framhållit såsom önskvärt att ytterligare en av de civila ledamöterna vore lagfaren. *Riksåklagarämbetet* har uttalat, att enligt ämbetets mening en lagfaren person om möjligt alltid borde ha säte i ståndrätten, låt vara att han ej behövde tjänstgöra som ordförande. Först om det visade sig att någon person med dylik utbildning ej funnes att tillgå, borde man uppgiva kravet på att i ståndrätten skulle sitta någon som kunde företräda juridiska synpunkter. Även

krigshovrätten har funnit det innebära en svaghet, att de sakkunniga eftergivit det nuvarande kravet på en lagfaren domare såsom ledamot i ståndrätten, men har tillika anfört att en ändring av förslaget i detta hänseende svårigen syntes kunna ske utan att nackdelarna bleve större än vinsterna.

Överståthållarämbetet har erinrat, att förslaget syntes bereda alltför vidsträckta möjligheter att utse militär befattningshavare till ordförande i ståndrätten. Så snart krigsdomare eller annan domare ej vore att tillgå kunde sålunda — även om annan jurist finnes till hands — uppdraget såsom ordförande överlämnas åt en officer. Det vore icke uteslutet att så komme att ske i flertalet nu ifrågasvarande fall. Enligt ämbetets mening borde därför kretsen av dem vilka obligatoriskt skulle utses till ordförande vidgas att omfatta även personer som tidigare utövat domarämbete. Detta innebure bl. a., att man medtog de stora juristgrupper som fullgjort tings-tjänstgöring men alltjämt uteslöte de nyexaminerade juris kandidaterna.

En annan erinran mot de föreslagna reglerna angående ordförandeskapet i ståndrätt har framställts av *krigshovrätten*, som ifrågasatt om icke kravet på att militär ordförande skall ha minst kaptens grad borde ersättas med föreskrift att behörighet ej tillkomme lägre befattningshavare än chef för kompani eller motsvarande avdelning.

Centralstyrelsen för de svenska reservofficersförbunden har avstyrkt förslaget att de militära ledamöterna skola så lika som möjligt fördelas på fast anställda och värnpliktiga samt på befäl och meniga. Några fast anställda meniga komme sannolikt ytterst sällan att finnas vid fältförbanden. Det kunde därför lätt inträffa att samtliga representanter för de meniga måste uttagas bland unga värnpliktiga, vilka ej ägde den livserfarenhet som borde krävas för uppgiften. Befälsgruppen måste då sammansättas uteslutande av fast anställda utan möjlighet att medtaga värnpliktigt befäl. En sådan ordning vore enligt styrelsens mening icke lämplig. Styrelsen förordade därför att stadgandet i fråga ersattes med bestämmelser av innebörd, att de militära ledamöterna med så lika fördelning som möjligt skulle utgöras av officerare, underofficerare och manskap samt att ingen finge vara ledamot av ståndrätt som ej fyllt 25 år.

Även *Skånska hovrätten* och *hovrätten för Västra Sverige* ha ansett det böra föreskrivas att till medlem av ståndrätt må utses allenast person som uppnått 25 års ålder.

I ett par remissyttranden har anmärkts, att av förslaget ej framginge huruvida det vore avsett att ståndrättens ledamöter liksom hittills skulle avlägga d o m a r e d. *Skånska hovrätten* har i sammanhang därmed framhållit, att eden medförde en särskild känsla av ansvar inför domstolens allvarliga uppgift. Enligt hovrättens åsikt borde därför uttrycklig föreskrift om domared meddelas, detta även för den som förut avlagt sådan ed. *Krigshovrätten* har däremot ansett övervägande skäl tala mot att krav på domared uppställdes. Särskilt om ingen av ståndrättsmedlemmarna vore lagfaren, kunde praktiska svårigheter möta mot edsavläggandet. Därtill komme att formuläret för domareden syntes föga lämpat för medlemmarna i en ståndrätt.

Även i fråga om *förfarandet* har erinrats, att förslaget ej gäve tillräcklig ledning. I anslutning till de sakkunnigas uttalande att därvidlag i tillämpliga delar borde gälla vad om rättegång i allmänhet är föreskrivet har sålunda *justitiekanslersämbetet* anfört, att rättegångsbalkens bestämmelser i mångt och mycket syntes vara mindre ägnade för den summariska process ett ståndrättsförfarande med nödvändighet måste utgöra. I praktiken komme det sannolikt också mången gång att visa sig omöjligt att följa nämnda bestämmelser, antingen på grund av de extraordinära förhållandena eller därför att ståndrätten vore sammansatt uteslutande av lekmän som saknade närmare kännedom om processlagarnas innehåll. Å andra sidan vore det naturligtvis klart att de grundläggande rättegångsreglerna till skydd för den tilltalade skulle iakttagas, t. ex. att han skulle höras personligen, få tillfälle till samråd med försvarare och ej finge pressas till erkännande med otillbörliga medel. Ämbetet ville ifrågasätta, om icke dessa regler i någon form borde komma till uttryck i lagen. Därest bestämmelserna om vittnesed ansåges böra tillämpas, borde uttryckligt stadgande meddelas även därom. I övrigt kunde enligt ämbetets mening förfarandet lämnas oreglerat och sålunda ytterst få bero av den enskildes förstånd och samvete.

Med avseende å *omröstningsreglerna* har *riksåklagarämbetet* uttalat, att enhällighet borde fordras för fällande dom. *Skånska hovrätten* har ansett att krav på enhällighet borde uppställas i sådana fall, då ingen lagfaren ledamot funnes i ståndrätten. *Därjämte* har hovrätten hemställt om uttryckligt stadgande att överläggning och omröstning till dom icke såsom nu skall ske offentligt utan enskilt.

I övrigt må nämnas att *justitiekanslersämbetet* förordat upptagandet i lagen av ett vägledande stadgande om verkan av att ståndrättsförfarande avslutas utan dom. *Chefen för armén* har framställt motsvarande önskemål med avseende å sådana fall då ståndrätts dom icke blivit verkställd inom föreskriven tid.

Departementschefen. Ett huvudskäl för att dödsstraffet ej avskaffats även i krigstid har varit, att man ansett sig icke kunna undvara dess avskräckande verkan. I ett allvarligt krigsläge, då lojala medborgare äro utsatta för överhängande livsfara förlora de vanliga frihetsstraffen mycket av sin hotande karaktär. Särskilt i vissa situationer kan det från denna synpunkt också vara angeläget att icke alltför lång tid förflyter mellan brottet och bestraffningen. Om t. ex. vid ett förband i stridszonen någon ertappas i färd med att sända radiomeddelanden till fienden eller söka anstifta myteri, kan det sålunda vara av stor betydelse för andan inom förbandet att han med minsta möjliga dröjsmål befordras till straff. Drar prövningen ut på tiden, kommer den slutliga utgången måhända aldrig till truppens kännedom. Och den omedelbart synliga påföljden — gärningsmannens omhändertagande i fängsligt förvar — kan i jämförelse med de övrigas farofyllda belägenhet närmast komma att te sig som en förmån för den brottslige. Läget kan för

öfrrigt också vara sådant, att möjligheter till dylikt omhändertagande i betryggande former föreligga endast under mycket begränsad tid. Därest stridshandlingarna tvinga till hastiga förflyttningar, medför detta uppenbarligen en betydande risk för att den brottslige får tillfälle att undkomma. Det ligger då nära till hands att han flyr till fienden och där fortsätter sin brottsliga verksamhet genom att tillhandagå med upplysningar som kunna bli av förödande verkan för försvaret. Om lagen ej möjliggör skyndsam exekution, måste man i sådana och likartade fall uppenbarligen räkna med att det ansvariga militärbefälet finner det nödvändigt att utan stöd av lag såsom en nödvärnsrätt taga saken i egna händer. Det måste, såsom krigshovrätten framhållit, betraktas som en angelägen samhällsuppgift att så vitt möjligt förhindra en dylik utveckling genom att tillskapa ett lagligt förfarande, även om detta måste bli extraordinärt och behäftat med vissa brister.

På grund av det sålunda anförda bör man enligt min uppfattning tillse att dom å dödsstraff i särskilt allvarliga lägen skall kunna lagligen verkställas utan uppskov. Av den redogörelse jag tidigare lämnat har framgått, att man i utlandet allmänt vidtagit anordningar i sådant syfte. Tydligt är också, såsom de sakkunniga framhållit, att betänkligheterna häremot måste bli mindre än eljest, när förhållandena äro sådana att alla i den brottsliges närmaste omgivning äro utsatta för fara att inom kort förlora livet.

Jag delar även de sakkunnigas uppfattning att det föreliggande spörsmålet ej lämpligen bör lösas genom att de vanliga domstolarna erhålla befogenhet att förordna om omedelbar verkställighet av ådömt dödsstraff. En föreskrift härom skulle, med hänsyn till svårigheterna att under sådana omständigheter som nu äro i fråga tillräckligt snabbt få till stånd en rättegång vid allmän underrätt, i praktiken få betydelse egentligen endast för krigsrätternas del. Dessa äro emellertid icke behöriga att upptaga åtal mot möjligen uppträdande civila förrädare eller sabotörer. Dessutom möta, såsom de sakkunniga framhållit, betänkligheter mot att överlämna den slutliga bestämmanderätten över en människas liv till domstolar med så relativt begränsat antal ledamöter som krigsrätterna. Enligt min åsikt tala följaktligen öfvervägande skäl för att ståndrättsinstitutet bibehålles. Visserligen är, såsom från flera håll erinrats, ståndrättsförfarandet behäftat med brister, men med hänsyn till att här är fråga om att legalisera en samhälls- lig nödvärnsrätt i en mycket allvarlig situation synes det mig likväl kunna godtagas. Jag vill i detta sammanhang också framhålla, att om krigsrätt finnes tillgänglig, komma enligt de sakkunnigas förslag samtliga krigsrättsledamöter att ingå i ståndrätten.

Bestämmelserna om ståndrätt torde, såsom de sakkunniga föreslagit, lämpligen böra upptagas i lagen om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig. Därvid torde sakkunnigförslaget i sina grunddrag kunna tagas till utgångspunkt för regleringen.

I likhet med justitiekanslersämbetet och hovrätten för Västra Sverige anser jag emellertid, att förutsättningarna för inrättande av ståndrätt i de

sakkunnigas förslag angivits på ett alltför obestämt sätt. Ståndsdrättsförfarande bör enligt min mening icke få tillgripas annat än då fråga är om brott som begåtts på eller i närheten av plats där stridshandlingar pågå. För att tydligare utmärka detta synes föreskriften att brottet skall ha förövats »i samband med krigföringen» böra utbytas mot bestämmelse att det skall ha skett »i samband med visst krigsföretag». Till krigsföretag böra uppenbarligen hänföras såväl offensiva som defensiva operationer. Jag finner vidare önskvärt att det starkare än som skett i förslaget betonas, att prövning vid ståndsdrätt är att anse som en nödfallsåtgärd. I enlighet härmed synes i lagen böra angivas att denna utväg må anlitas endast om behandling av målet i vanlig ordning ej kan avvaktas utan synnerlig fara för krigslydnadens eller motståndsviljans upprätthållande eller eljest för krigsföretags framgång, militäravdelnings säkerhet eller rikets väl. Dessutom torde, liksom nu, böra stadgas att ståndsdrätt ej må tillsättas i annat fall än då den brottslige träffats på bar gärning. Därigenom minskas i icke ringa mån faran för oriktiga domar.

Behörighet att tillsätta ståndsdrätt bör tydligen ej överlämnas åt annan än den som med hänsyn till ålder och ställning kan antagas besitta erforderlig livserfarenhet och mognad i omdömet. På grund härav torde det icke vara tillrådigt att frångå det av de sakkunniga framlagda förslaget att för sådan behörighet skall krävas lägst regementsofficers grad. Jag finner mig således icke kunna biträda de i vissa remissyttranden framförda önskemålen att, oavsett graden, ståndsdrätt skall få tillsättas av envar som för befäl över minst bataljon eller motsvarande avdelning. På denna punkt synes det knappast vara möjligt att åstadkomma en i allo tillfredsställande lösning. Man nödgas begränsa sig till att söka få till stånd en skälig avvägning.

Vad beträffar ståndsdrätts sammansättning föreligga enligt min mening icke tillräckliga skäl att frångå den hittillsvarande ordningen med, förutom ordföranden, tio ledamöter. Det vore tydligen önskvärt att i ståndsdrätt alltid inginge åtminstone någon lagfaren person. Å andra sidan är det uppenbart, att det i vissa fall kan möta oöverstigliga hinder att utan orimlig tidsutdräkt tillkalla en jurist. Det synes mig därför oundgängligt att ståndsdrätt i nödfall kan sammansättas av enbart lekmän. I enlighet med vad riksåklagarämbetet föreslagit torde emellertid böra meddelas uttryckliga föreskrifter av innebörd att, om så är möjligt, i ståndsdrätt skall sitta minst en lagfaren person.

Även vad överståthållarämbetet anfört i fråga om ordförandeskapet i ståndsdrätt bör enligt min mening beaktas. I den mån en person med erfarenhet av processledande verksamhet är till hands, synes det naturligt att uppdraget såsom ordförande överlämnas åt honom. Detsamma gäller, om auditör finnes tillgänglig. Jag förordar därför som huvudregel, att till ordförande i ståndsdrätt skall utses krigsdomare eller auditör eller annan person inom eller utom krigsmakten som utövar eller tidigare utövat domarämbete. Därest denna regel icke kan iakttagas, torde ordförande böra utses bland militärbefälet. Det lär icke vara erforderligt att därjämte hålla möj-

lighet öppen att anlita annan lagfaren person än nyss nämnts. Finnes sådan att tillgå, bör han i stället förordnas till ledamot. Tydligt är, att om ordförandeskapet sålunda måste överlämnas åt annan än domarutbildad jurist eller auditör, såvitt möjligt till uppdraget bör utses en äldre och erfaren befattningshavare. Jag är därför icke beredd att tillstyrka krigshovrättens förslag att för behörighet endast skall fordras tjänstgöring såsom kompanichef. I stället förordar jag i likhet med de sakkunniga att krav uppställas på lägst kaptens grad eller tjänsteklass. Dessutom torde emellertid, i anslutning till gällande rätt, böra föreskrivas att uppgiften i nu avsedda fall bör anförtros högste chefens närmaste man i befälet. För att erforderlig hänsyn skall kunna tagas även till tjänstens krav och personliga lämplighetssynpunkter bör dock avsteg från denna regel medgivnas, om sådant föranledes av särskilda skäl.

Beträffande övriga medlemmar än ordföranden synes mig de sakkunnigas förslag vara väl avvägt. Med anledning av vad centralstyrelsen för de svenska reservofficersförbunden anfört rörande de militära ledamöternas fördelning på skilda grupper vill jag framhålla, att det enligt min mening måste anses lämpligt att även meniga värnpliktiga få säte i ståndrätten.

Av detta skäl kan jag ej heller obetingat ansluta mig till det av nämnda styrelse och vissa andra remissinstanser framställda förslaget att ingen som ej fyllt 25 år skall kunna utses till medlem av ståndrätt. I allmänhet bör visserligen denna åldersgräns iakttagas, men möjlighet torde böra finnas att, om så kräves för erhållande av en allsidig sammansättning, anlita även yngre personer. Uppenbart är dock, att omyndiga aldrig böra tillåtas delta i ståndrätt. Dessutom bör för behörighet krävas svenskt medborgarskap och frånvaro av domarjäv.

Vad angår frågan, huruvida ståndrättens medlemmar böra avlägga domared, finner jag angeläget att uppgiftens allvar på förhand inskräpes genom en högtidlig försäkran. Såsom krigshovrätten framhållit lämpar sig emellertid den vanliga domareden föga för ståndrättsförfarandet. Den torde därför böra utbytas mot en ed enligt särskilt formulär. Denna bör avläggas av samtliga medlemmar, oavsett om de förut gått domared eller ej. Den som hyser religiösa betänkligheter mot edgång bör dock i stället kunna få avgiva motsvarande försäkran på heder och samvete.

Även på åtskilliga andra punkter torde svårigheter möta att vid ståndrätt iakttaga de regler som gälla för rättegång i allmänhet. Någon allmän hänvisning till dessa regler synes därför ej böra upptagas i lagen. Däremot förordar jag, i överensstämmelse med vad justitiekanslersämbetet hemställt, att vissa kortfattade bestämmelser meddelas angående sådana frågor som äro av särskild vikt. Det torde sålunda böra uttryckligen föreskrivas, att den tilltalade skall få tillfälle att före förhandlingen överlägga med försvararen samt att vid förhandlingen anföra vad han anser nödigt för tillvaratagande av sin rätt. I samband därmed bör ock erinras, att den tilltalade skall höras personligen och att han icke må pressas till bekännelse. Dessutom torde böra angivas, att om vittnesed skall gälla vad i allmänhet är

stadgat samt att förhandling i princip skall vara offentlig, medan överläggning och omröstning skola försiggå enskilt. I övrigt synes, såsom justitiiekanslersämbetet uttalat, närmare reglering icke vara erforderlig.

Jag delar de sakkunnigas uppfattning att ståndrätt, liksom hittills, icke bör kunna ådöma annat straff än dödsstraff samt att detta bör ske endast därest ståndrätten tillika finner, att förhållandena nödvändiggöra omedelbar verkställighet. I sistnämnda hänseende bör prövningen tydligen ske efter samma grunder som då fråga är om tillsättande av ståndrätt. Därest förutsättningarna härför bestämmas i enlighet med vad jag förut föreslagit, torde följaktligen lagtexten på nu ifrågavarande punkt böra givas den avfattningen, att ståndrätt må meddela dom allenast om den finner uppenbart, dels att den tilltalade förövat gärningen och förskyller dödsstraff därför, dels ock att uppskov med dödsstraffets verkställande skulle medföra synnerlig fara för krigslydnadens eller motståndsviljans upprätthållande eller eljest för krigsföretags framgång, militäravdelnings säkerhet eller rikets väl. Såsom de sakkunniga föreslagit bör särskild omröstning verkställas i vardera av dessa frågor. I vissa remissyttranden har anförts att enhällighet borde krävas för fällande dom. Därest antalet domare på sätt jag förut förordat bibehålles vid elva bör det dock enligt min uppfattning liksom hittills vara tillräckligt med kvalificerad majoritet. I sådant hänseende torde böra stadgas att ordföranden och minst åtta av ledamöterna skola vara ense samt ha besvarat båda frågorna jakande.

På sätt de sakkunniga föreslagit bör det, liksom enligt gällande rätt, tillkomma högste chefen på stället att avgöra huruvida ståndrätts dom skall verkställas eller ej. Jag tillstyrker också de sakkunnigas förslag att domen skall vara förfallen, om verkställighet ej följt inom tjugufyra timmar från avkunnandet. Till förebyggande av tvekan om vad härmed skall förstås torde emellertid böra meddelas en uttrycklig föreskrift, att i dylikt fall samt när rättegången avslutats utan dom, ståndrättens prövning ej skall utgöra hinder för väckande av nytt åtal vid domstol som enligt vanliga regler är behörig. Av denna föreskrift kommer också att framgå, att saken ej på nytt får hänskjutas till ståndrätt.

Därest någon som icke fullgör krigstjänstgöring förordnas till medlem av ståndrätt eller till åklagare vid sådan rätt, synes möjlighet böra öppnas att bereda honom gottgörelse av allmänna medel. Även till försvarare och vittnen bör, liksom i den allmänna processen, sådan ersättning kunna utgå. Det torde emellertid icke vara erforderligt att frågan om de närmare villkoren för ersättningsrätt och om ersättningsens storlek regleras i lagen. Där torde endast böra upptagas ett stadgande varigenom Kungl. Maj:t be- myndigas att meddela bestämmelser i dessa ämnen. Övervägande skäl synes mig tala för att ersättning, som sålunda utgått av allmänna medel, alltid bör stanna å statsverket.

Hemställan.

I överensstämmelse med det förut anförda har jag låtit inom departementet upprätta nya förslag till

1) *lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472);* samt

2) *lag angående ändring i lagen den 30 juni 1948 (nr 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.*

Jag hemställer att lagrådets utlåtande över dessa förslag, vilka torde få såsom bilaga fogas till statsrådsprotokollet,¹ måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Till föredragandens ovannämnda, av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall.

Ur protokollet:

Åke Mossler.

---

¹ Det under 1) upptagna förslaget, vilket fränsett vissa redaktionella jämkningar är likalydande med motsvarande vid propositionen fogade lagförslag, har här uteslutits.

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändring i lagen den 30 juni 1948 (nr 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

Härigenom förordnas, *dels* att 2—5 §§ lagen den 30 juni 1948 om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, *dels ock* att i lagen skola införas tio nya paragrafer, betecknade 6—15 §§, av nedan angivna lydelse.

2 §.

Dömes någon av allmän underrätt eller krigsrätt till dödsstraff, skall målet, i vad det rör honom, underställas hovrättens prövning; och skall därvid underrätten giva tillkänna vad part har att iakttaga, där han vill yttra sig i hovrätten.

När dom — — — annan anledning.

Vid huvudförhandling — — — sig personligen.

3 §.

Av hovrätt eller högsta domstolen ådömt eller fastställt dödsstraff må icke verkställas utan att Konungen meddelat tillstånd därtill. Meddelas icke sådant tillstånd, skall den dömda i stället undergå straffarbete på livstid.

4 §.

Förövas brott, som kan förskylla dödsstraff, i samband med visst krigsföretag och under så allvarliga förhållanden att behandling av målet i vanlig ordning ej kan avvaktas utan synnerlig fara för krigslydnadens eller motståndsviljans upprätthållande eller eljest för krigsföretags framgång, militäravdelnings säkerhet eller rikets väl må, om den brottslige träffats på bar gärning, högste militäre chefen på stället, därest han har lägst regimentsofficers grad, tillsätta ståndrätt att pröva och avgöra saken.

5 §.

Ståndrätt består av ordförande och tio ledamöter.

Till medlem av ståndrätt må ej förordnas annan än myndig svensk medborgare mot vilken ej förekommer jäv som gäller mot domare. Den som ej fyllt tjugufem år må utses till medlem av ståndrätt allenast om särskilda skäl föranleda därtill.

6 §.

Till ordförande i ståndrätt utses krigsdomare eller auditör eller annan person inom eller utom krigsmakten som utövar eller tidigare utövat domar-
ämbete. Kan sådan ordförande icke erhållas, må i stället förordnas annan
befattningshavare vid krigsmakten av lägst kaptens grad eller tjänsteklass.
Därvid bör, om ej särskilda skäl föranleda till annat, för uppdraget an-
litas den som är närmast att föra befäl i högste chefens ställe.

Av ledamöterna skall hälften vara civila och hälften militära, dock må
i den mån till uppdraget lämpliga civila personer ej äro att tillgå i stället
utses militära ledamöter. Är ordföranden ej lagfaren skall, om det är möj-
ligt, bland ledamöterna ingå minst en lagfaren person. Såsom civila leda-
möter skola i första hand anlitas civila krigsrättsnämndemän och nämnde-
män vid allmän underrätt. De militära ledamöterna skola med så lika för-
delning som möjligt utgöras av fast anställda och värnpliktiga samt av befäl
och meniga. En av de militära ledamöterna skall, om så är möjligt, vara
militär krigsrättsnämndeman.

7 §.

Den som tillsätter ståndrätt förordnar tillika åklagare vid ståndrätten
samt försvarare för den misstänkte.

Till åklagare utses krigsfiskal eller annan åklagare eller, om sådan ej fin-
nes, annan lämplig person.

Till försvarare förordnas advokat eller, om advokat icke finnes, annan
lämplig person. Har den misstänkte till försvarare föreslagit viss person
skall, om det är möjligt, denne förordnas, vare sig han är advokat eller icke.

8 §.

Ståndrätt skall sammanträda så snart ske kan.

Innan rättegången påbörjas skola ordföranden och ledamöterna avlägga
denna ed: »Jag N. N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid
hans heliga ord att jag efter mitt bästa förstånd och samvete skall fullgöra
mitt uppdrag såsom medlem av denna ståndrätt och noga betänka mitt an-
svar vid omröstningen. Detta vill och skall jag som en ärlig och uppriktig
domare troget hålla.»

Den som på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hyser betänklig-
het mot att avlägga ed må i stället avgiva försäkran på heder och samvete
av samma innehåll i övrigt som sägs i andra stycket.

9 §.

Förhandling inför ståndrätt skall föras till slut utan onödigt uppskov.

Förhandlingen skall vara offentlig, såvida ej ordföranden finner att of-
fentligheten kan antagas vara till skada för krigsföretag eller menlig för
rikets eller krigsmaktens säkerhet.

Överläggning och omröstning skola försiggå enskilt.

10 §.

Den tilltalade skall lämnas tillfälle att före förhandlingens början överlägga med försvararen.

Vid förhandlingen skall den tilltalade höras personligen. I övrigt skall särskilt iakttagas att den tilltalade och hans försvarare erhålla möjlighet att anföra vad de anse nödigt för tillvaratagande av hans rätt. Ej må i syfte att framkalla bekännelse användas medvetet oriktiga uppgifter, hot, tvång, uttröttning eller andra otillbörliga åtgärder.

Om vittnesed gälle vad i allmänhet är stadgat.

11 §.

Ståndsdrätt må meddela dom allenast om den finner uppenbart

1. att den tilltalade förövat gärningen och förskyller dödsstraff därför, samt

2. att uppskov med dödsstraffets verkställande skulle medföra synnerlig fara för krigslydnadens eller motståndsviljans upprätthållande eller eljest för krigsföretags framgång, militäravdelnings säkerhet eller rikets väl.

I vardera frågan skall verkställas särskild omröstning, och erfordras för den tilltalades dömande att ordföranden och minst åtta av ledamöterna äro ense samt besvarat båda frågorna jakande.

I domen skola antecknas namnen å ståndsdrättens ordförande och ledamöter samt angivas den gärning som den tilltalade förövat och de lagrum varå domen grundas ävensom hur omröstningen utfallit i varje fråga med angivande av förekommande avvikande mening.

Sedan ordföranden och de ledamöter som jämte honom förenat sig om domen underskrivit denna, skall rättens avgörande offentligen avkunnas i den dömdes närvaro. Därefter skall domen, försedd med anteckning om tiden för dess avkunnande, genast överlämnas till högste chefen på stället.

12 §.

Ståndsdrätts dom må, sedan den blivit överlämnad till högste chefen på stället, av honom genast befordras till verkställighet.

Finner han sig på grund av föreliggande förhållanden ej böra låta verkställa domen eller har verkställighet icke följt inom tjugufyra timmar från avkunnandet, skall domen vara förfallen.

13 §.

Har rättegång vid ståndsdrätt avslutats utan dom eller har ståndsdrätts dom på grund av underlåten verkställighet förfallit, utgör ståndsdrättens prövning ej hinder för väckande av nytt åtal vid domstol som enligt vanliga regler är behörig.

14 §.

Dömes någon, som är underkastad ämbetsansvar, till dödsstraff, skall han därigenom anses avsatt. I övrigt förfaller straff som någon, vilken blivit dömd till dödsstraff, tillika förskyllt.

15 §.

Om sättet för verkställande av dödsstraff, så ock om ersättning till medlem av ståndrätt samt till åklagare, försvarare och vittnen vid sådan rätt meddelas närmare bestämmelser av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 10 februari 1949.

Närvarande:

justitieråden GEIJER,
DAHLMAN,
LECH,
regeringsrådet QUENSEL.

Enligt lagrådet den 17 januari 1949 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 3 december 1948, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till *lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)* och *lag angående ändring i lagen den 30 juni 1948 (nr 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig*.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av tillförordnade chefen för jordbruksdepartementets rättsavdelning S. Strömberg.

Förslagen föranledde följande yttranden av lagrådet och dess särskilda ledamöter.

Förslaget till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472).

Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Förslaget till lag angående ändring i lagen den 30 juni 1948 (nr 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

4 §.

Justitierådet Geijer:

Förslaget ger icke vare sig i motiv eller lagtext direkt någon antydning om huruvida den militäre chefens beslut, att ståndrätt skall träda i verksamhet, är — under förutsättning att han själv var behörig att vidtaga sådan åtgärd — att betrakta såsom slutgiltigt eller om ståndrätten, i fall den finner förutsättningarna brista, skall kunna förklara sig obehörig. Detta måste anses innebära en olägenhet därför att frågan dels under vissa omständigheter

kan få praktisk betydelse och dels icke kan tillförlitligen bedömas efter de vanliga rättegångsregler, beträffande vilka förslaget förutsätter att de för ståndrättens del icke lämnas obeaktade. För vanliga domstolar gäller den allmänna regeln, att domstol har både befogenhet och skyldighet att tillse sin egen behörighet. Utan inskränkning tillämpad på ståndrätt skulle emellertid denna regel, med hänsyn till såväl de särskilda villkor som gälla för tillsättandet som också ståndrättsinstitutets anordning i övrigt samt dess behov av snabb effektivitet, föra för långt.

En jämförelse mellan förevarande paragraf och 11 § torde bestyrka det sist sagda. Såsom förutsättningar för att ståndrätt tillsättes upptagas bland andra två villkor, vilka icke ha någon motsvarighet i 11 §, nämligen att brottet föröfvats i samband med visst krigsföretag och att den brottslige träffats på bar gärning — det förstnämnda av dessa två rekvisit torde icke utan vidare få anses inbegripet i ordet »gärningen» i 11 §. Ändock utgöra enligt förslaget dessa två omständigheter, utan vilkas förhandenvaro ståndrätt icke får tillsättas, i själva verket lika oeftergivliga villkor för att överhuvud taget någon fällande dom skall kunna meddelas och exekveras som de i 11 § upptagna omständigheterna. Men förslaget lämnar med sin avfattning öppet om de i 11 § icke nämnda omständigheterna skola prövas endast av den militäre chefen eller om också ståndrätten skall kunna komma in på dessa frågor vid en prövning av sin egen behörighet. Skulle det sistnämnda ske, innebure det tydligen, att ståndrätten i annan ordning än den i 11 § stadgade och utan hänsyn till den fordran på röstövertikt, som där föreskrives, prövade vissa materiella frågor, vilka förslaget avser att göra till villkor för att någon ståndrättsprocess med åtföljande dödsdom och exekution alls skall kunna ifrågakomma.

Frågan har icke blott teoretiskt intresse och det synes icke böra ifrågakomma att lämna densamma att lösas vid lagens tillämpning, särskilt om man betänker reglerna för ståndrättens sammansättning och frånvaron av all klagorätt. Det kan ingalunda anses uteslutet, att ståndrätten, t. ex. med stöd av nya upplysningar, som icke förelågo då den militäre chefen fattade sitt beslut, funne att den brottslige i själva verket ej träffats på bar gärning. Med tanke icke minst på de allvarliga konsekvenserna för den tilltalade kunde ståndrätten då komma i besvärande tvivelsmål hur den borde handla. Lätteligen skulle det också kunna hända att t. ex. den tilltalades försvarare under återopande av allmänna rättegångsregler toge upp frågan och invändningsvis gjorde gällande, att av nyss anförd orsak någon lagenlig ståndrätt icke kunnat tillsättas. Att på formella grunder avvisa en sådan invändning såsom icke utgörande föremål för ståndrättens prövning vore i saknad av lagens direkta stöd tydligen icke lätt. Ej heller skulle det stå i överensstämmelse med den föreslagna lagen, om ståndrätten valde att taga ställning till invändningen först vid det slutliga avgörandet och då, emot vad 11 § enligt sin lydelse ger anledning till, låte densamma föranleda en friande dom. Blott den möjligheten återstode då att pröva invändningen i vanlig ordning, med vad detta enligt det ovan anförda innebär.

Det bör anses vara ett oefftergivligt krav på en lag som denna, att i den samma på ett otvetydigt sätt fastslås vilka på frågan om dödsstraff inverkan omständigheter kring själva brottet som ståndrätten har att pröva samt i vilken ordning denna prövning skall äga rum. Med förslaget uppställning böra helst alla bestämmelser därom vara samlade i 11 §. Den oklarhet, som i förevarande avseende vidlåder förslaget, bör enligt min mening avlägsnas. Antagligen är avsikten med förslaget att det är den militäre chefen som har att slutgiltigt pröva de i förevarande paragraf uppräknade omständigheterna, i den mån ej 11 § till annat föranleder. Någon avgörande invändning synes icke kunna riktas mot en sådan ståndpunkt, även om det naturligen på sätt och vis kan te sig såsom en motsägelse att det fordras mera, även i fråga om själva brottstypen, för att kunna tillsätta en ståndrätt än för att ståndrätten skall kunna meddela en fällande dom. Skulle emellertid syftet vara att det också skall ligga under ståndrättens prövning om brottet skett i samband med visst krigsföretag eller om den brottslige träffats på bar gärning, synes detta i alla händelser icke böra prövas såsom en processförutsättning, utan det riktiga torde då vara att 11 § kompletteras genom att där angivas de ytterligare omständigheter som ståndrättens medlemmar skola pröva vid det slutliga avgörandet.

I varje fall hemställer jag med stöd av det anförda att till förevarande paragraf fogas ett stadgande att ståndrätt, som tillsatts av behörig chef, icke har att pröva huruvida åtgärden bort vidtagas.

Regeringsrådet Quensel:

Bland rekvisiten för fällande dom — och därmed för dom över huvud taget — ingår enligt 11 § icke det i 4 § för tillsättande av ståndrätt stadgade villkoret att den brottslige träffats på bar gärning. Härav lär kunna slutas, att ståndrätten icke har att inlåta sig i prövning, hur härmed förhåller sig, eller ens, om det i visst fall är alldeles klart att han icke träffats på bar gärning, får fördenskull undandraga sig att pröva målet i sak. Någon oegentlighet ligger icke i en dylik skillnad mellan förutsättningarna för tillsättande av ståndrätt och förutsättningarna för dom. Tvärtom synes lämpligt att, sedan rätten väl tillsatts, ett därvid begånget fel mot detta till själva brottets beskaffenhet icke hörande villkor, ej längre må inverka utan bevisningen må äga rum med andra medel såsom t. ex. eget inför rätten avgivet och av omständigheterna styrkt erkännande eller tillförlitliga bededgade vittnesutsagor. Vad som skall förstås med uttrycket att träffa den brottslige på bar gärning kan ju också i avseende å vissa situationer tolkas olika, och det i 11 § uppställda kravet på att brottet skall vara uppenbart torde bereda ungefär samma garanti mot misstag som 4 §:s krav att brottslingen träffats på bar gärning.

Icke heller det i 4 § för tillsättande av ståndrätt uppställda villkoret, att brottet förövats i samband med visst krigsföretag, återfinnes i 11 § bland rekvisiten för fällande dom. Det kan svårligen antagas att det i 11 § under 1 använda uttrycket »gärningen» åsyftar annat än åtalade gärningen.

Ståndrätten torde sålunda ej heller ha att ingå i prövning av frågan om brottet föröfvats i samband med visst krigsföretag. I detta fall synes den bristande överensstämmelsen mellan förutsättningarna för tillsättande av ståndrätten och förutsättningarna för rättens prövning av målet och för fällande dom mindre förklarlig, eftersom sambandet med visst krigsföretag hänför sig till en omständighet, som kan beröra själva brottets karaktär. Som emellertid brottsbeskrivningen i 1 § icke uppstår denna omständighet, torde vara riktigast att i förevarande hänseende jämställa de båda nämnda förutsättningarna för tillsättande av ståndrätt. Även beträffande sambandet med visst krigsföretag gäller att uttryckets innebörd ej är så fast att icke skilda meningar kunna uppstå i frågan huruvida kravet i visst fall är uppfyllt; och betydelsen av detta kravs iakttagande i målet torde väsentligen reduceras genom att det dock skall vara uppenbart att uppskov med dödsstraffets verkställande skulle medföra synnerlig fara i de i 11 § angivna hänseendena.

Om sålunda förslaget ståndpunkt till frågan i vad mån ståndrätten har att pröva de i 4 § angivna förutsättningarna för rättens tillsättande må anses kunna utläsas av lagtexten och någon ändring av denna förslaget ståndpunkt icke synes påkallad, så måste dock erinras att densamma, särskilt med hänsyn till målens karaktär och ståndrätts sammansättning, borde få ett ännu tydligare uttryck i lagtexten, något som lämpligen torde kunna ske genom ett sådant stadgande som det, varom justitierådet Geijer ovan hemställt.

Justitieråden Dahlman och Lech:

Vad angår frågan huruvida ståndrätt skulle ha att såsom processförutsättning pröva riktigheten av den militäre chefens åtgärd att tillsätta ståndrätten lärar — särskilt med hänsyn till den föreliggande krigssituationen och ståndrättens sammansättning — någon sådan prövning icke böra ske. Detta torde ock vara förslaget mening. Då ståndrätt får tillsättas endast av regements-officer eller officer av högre grad synes ej behöva befaras, att åtgärden tillgripes i andra fall, än då den kan anses fullt försvarlig. Vid tidigare revisioner av krigslagstiftningen synes, att döma av den avfattning 88 § i förut gällande lag erhållit och av förarbetena, den tanken ha varit lagstiftaren främmande, att förevarande fråga skulle prövas av ståndrätten. Att i lagen stadga uttryckligt förbud däremot synes knappast erforderligt.

Beträffande spörsmålen huruvida brottets samband med visst krigsföretag och den brottsliges träffande på bar gärning böra vid målets slutliga avgörande utgöra särskilda villkor för fällande, anse vi det icke mot 11 §:s lydelse kunna antagas att något sådant är åsyftat. En annan sak är, att ståndrätten får döma allenast om det är uppenbart att den tilltalade förövat gärningen och att denna bevisprövning naturligen i allmänhet sammanhänger med om han träffats på bar gärning. Likaså kommer väl frågan om brottets samband med visst krigsföretag i regel att tagas i betraktande vid den prövning av situationens farlighet, som alltid skall ankomma på ståndrätten.

5 §.

Justitierådet Geijer:

Då det lärers åligga icke blott den som tillsätter ståndrätt utan även ståndrätten själv att tillse medlemmarnas behörighet, synas uttrycken »förordnas» och »utses» böra jämkas, så att paragrafen i stället uttrycker, att medlem av ståndrätt ej må vara den o. s. v.

6 §.

Justitierådet Geijer och regeringsrådet Quensel:

Mot bestämmelserna i paragrafen kan anmärkas, att de i vissa fall lämna alltför litet utrymme för och ej i alla fall tillräckligt framhålla den hänsyn, som bör tagas till lämpligheten hos den person som avses för uppdraget. Så utgör den omständigheten, att en person tidigare utövat domarämbete, näppeligen någon säkerhet för att han vid tiden för ståndrättens tillsättande är lämplig att vara ordförande i ståndrätt, liksom lagfarenhet icke under alla förhållanden innefattar någon verklig garanti för lämplighet att fungera såsom ledamot; och beträffande tillsättandet av militära ledamöter har, i motsats till vad fallet är i fråga om de civila, frågan om lämpligheten icke alls berörts. Denna brist skulle kunna avhjälpas genom ett kompletterande stadgande av innebörd att vid tillämpningen av paragrafens bestämmelser — såvitt de angå andra personer än krigsdomare och auditör, vilkas lämplighet icke kan anses tarva bedömande i förevarande sammanhang — skall iakttagas att ej någon må utses som finnes olämplig för uppdraget.

Beaktas denna erinran böra naturligtvis orden »till uppdraget lämpliga» i andra stycket utgå.

Justitieråden Dahlman och Lech:

Under vissa förutsättningar skall enligt förslaget den, som tidigare utövat domarämbete, ovillkorligen utses till ordförande. Emellertid utgör den omständigheten, att personen i fråga tidigare någon gång haft sig anförtrött att utöva domarämbete, naturligen ingen säkerhet för att han vid tiden för ståndrättens tillsättande är lämplig för uppdraget som ordförande i denna domstol. I paragrafen synes därför böra komma till uttryck, att lämplighet för uppdraget utgör förutsättning för att sådan person skall utses.

Regeringsrådet Quensel:

I förslaget utsäges icke, huruvida skyldighet skall föreligga att mottaga uppdrag att vara ordförande eller ledamot av ståndrätt. Vid sådant förhållande borde frågan väl besvaras nekande, dock att det lärers följa av sakens natur att krigsdomare och auditör icke må avsäga sig uppdraget. Emellertid kan spörsmålet anses tveksamt åtminstone vad angår sådan militär personal, som i tjänsten lyder under den som tillsätter ståndrätten. Förordnandet kan beträffande dylik personal uppfattas som en kommendering. Och i betraktande av att omständigheterna kunna vara sådana, att tillräckligt antal såväl lämpliga som villiga ej står till buds och att därför skyldighet

att mottaga uppdraget kan erfordras för att ståndrätt skall kunna tillsättas, torde kunna ifrågasättas, huruvida icke sådan skyldighet bör stadgas åtminstone i viss omfattning.

Lagens mening i förevarande hänseende synes i varje fall böra förtydligas. Spörsmålet inverkar i högsta grad å innebörden av de detaljerade bestämmelserna om rättens sammansättning, då där användas uttryck sådana som att person med vissa angivna kvalifikationer skall förordnas, »om det är möjligt» eller om han »kan erhållas», är »att tillgå» etc.

7 §.

Regeringsrådet Quensel:

Liksom krigsdomare och auditör torde vara pliktiga att mottaga uppdrag som ordförande eller ledamot av ståndrätt, så torde också krigsfiskal vara skyldig att på uppdrag tjänstgöra som åklagare i mål vid dylik rätt. Mindre säkert är, huruvida annan innehavare av åklagartjänst skall anses ha sådan skyldighet, vadan ett förtydligande härutinnan synes önskligt. Däremot torde utan vidare kunna anses klart att den som icke har åklagartjänst, ej heller må mot sin vilja förordnas att utföra åtalet, liksom även att åklagaren i målet under alla förhållanden har att på eget ansvar pröva sannolikheten av att den misstänkte begått brott, som enligt 1 § kan förskylla dödsstraff, och således skall nedlägga åtalet, om åklagaren finner tillräckliga skäl för dylikt antagande icke föreligga.

Skyldighet att mottaga förordnande som försvarare läser icke kunna föreligga för annan än advokat.

9 §.

Justitierådet Geijer:

Förslaget upptager ingen omröstningsregel för andra fall än dem, som avses i 11 §. Tydligt är att en del rättegångsfrågor kunna uppkomma som tarva avgörande, såsom frågor om domarjäv och uppskov i förhandlingarna. Omröstningsreglerna för de vanliga domstolarna äro icke enhetliga. Det torde visserligen te sig naturligt för den juridiskt skolade att inom ståndrätt tillämpa vanlig majoritetsregel, men militära medlemmar, som ha sin erfarenhet endast från krigsrätterna, kunde möjligen — utan att beakta den omständigheten att där, i motsats till vad i fråga om ståndrätt är fallet, ledamöterna utgöra en nämnd — anse en jämförelse med krigsrätterna ligga nära till hands. Hur som helst torde det höra till vanlig ordning, att omröstningsregel finnes för varje slags domstol. Jag hemställer därför att i sista stycket av förevarande paragraf införas den bestämmelsen att vid omröstning, utom i de i 11 § omnämnda fallen, skall gälla den mening som omfattats av mer än hälften av medlemmarna.

11 §.

Lagrådet:

Lagrådet erinrar om vad lagrådets särskilda ledamöter anfört under 4 §.

Av förevarande paragraf framgår, att ståndrätten ej må meddela annan dom än fällande sådan samt alltså, där prövningen leder till att åtalet ej bifalles, skall sluta rättegången utan dom. Att en dylik avslutning skall ske genom formligt beslut, som bringas till vederbörandes kännedom, finnes icke utsatt i förslaget. Visserligen skall omröstning ske, men dess resultat behöver ej kungöras och protokoll är icke föreskrivet. Då, såsom 9 § jämväl förutsätter, avbrott i förhandlingarna skall kunna förekomma, utgör ej heller den omständigheten, att ledamöterna åtskilts, i och för sig något kännetecken på att rätten upphört att fungera och att således ytterligare sammanträde icke må äga rum. Som emellertid, så snart denna situation inträtt, det alltid bör stå klart, att så är förhållandet, synes rättens ordförande böra hava att, när målets prövning avslutats utan att leda till dom, förklara rätten upplöst och om förhållandet omedelbart skriftligen underätta högste militäre chefen på stället. Föreskrift om dylik skyldighet torde böra intagas i slutet av förevarande paragraf.

Justitierådet Geijer och regeringsrådet Quensel:

Bland annat till förebyggande av möjligen uppkommande tvekan om innebörden av det i denna paragraf under 1 använda uttrycket »gärningen» torde orden »förövat gärningen och förskyller» lämpligen utbytas mot »förövat åtalade gärningen och jämlikt 1 § förskyller».

Ur protokollet:

Bengt Larson.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementensärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 18 februari 1949.

Närvarande:

Statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK, ANDERSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets den 10 februari 1949 avgivna utlåtande över de den 3 december 1948 till lagrådet remitterade förslagen till

1) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472); och

2) lag angående ändring i lagen den 30 juni 1948 (nr 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

Föredraganden anför följande.

Förslaget till lag om ändring i militära rättegångslagen har av lagrådet lämnats utan erinran.

Med avseende å förslaget till lag om ändring i lagen om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig har lagrådet hemställt, att till 11 § måtte fogas en föreskrift om skyldighet för ordförande i ståndrätt att, när målets prövning avslutats utan att leda till dom, förklara rätten upplöst och om förhållandet omedelbart skriftligen underrätta högste militäre chefen på stället. Denna hemställan har jag ansett mig böra beakta. Dessutom ha, med anledning av de erinringar som vid 6 § framställts av lagrådets enskilda ledamöter, vissa jämkningar vidtagits i nämnda paragraf i syfte att förekomma att till ordförande eller lagfaren ledamot i ståndrätt utses någon som är olämplig för uppdraget.

Vid 4 § ha två av lagrådets ledamöter förordat ett tillägg av innebörd, att ståndrätt som tillsatts av behörig chef icke har att pröva, huruvida åtgärden bort vidtagas. Som skäl härför har i främsta rummet åberopats, att tvekan eljest kunde uppstå, huruvida det, vid sidan av övriga villkor för fällande dom, jämväl skulle krävas att ståndrätten funne styrkt att brottet förövats i samband med krigsföretag och att den brottslige gripits på bar gärning. Enligt min mening framgår redan av 11 § tillräckligt tydligt, att ståndrätten icke behöver inlåta sig på prövning av dessa spörsmål utan kan begränsa sig till de frågor som omförmälas i sistnämnda paragraf. Jag har därför icke funnit någon särskild bestämmelse i ämnet påkallad.

Lika litet har jag ansett erforderligt att, på sätt inom lagrådet jämväl ifrågasatts, föreskrifter meddelas om skyldighet att tjänstgöra som ledamot i eller åklagare vid ståndrätt eller om omröstning i andra fall än dem som avses i 11 §. Vad särskilt angår omröstningen torde det allmänt betraktas som en vedertagen grundsats att, om ej annat särskilt stadgats, beslut skall fattas med enkel majoritet. I övrigt må framhållas, att det av praktiska skäl knappast låter sig göra att uttryckligen reglera alla spörsmål som kunna tänkas uppstå i samband med en rättegång vid ståndrätt. I praktiken lära emellertid några större olägenheter icke komma att föranledas härav.

Ej heller har vad enskilda ledamöter av lagrådet i övrigt anförts synts mig innefatta tillräcklig anledning till avvikelse från det remitterade förslaget.

Utöver de ändringar för vilka nyss redogjorts ha emellertid vissa förmella jämkningar vidtagits.

Härefter hemställer föredraganden att de i enlighet med det anförda jämkade förslagen måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Olle Hellberg.